UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Bartolvs In Avthentica, Et Institvtiones

Bartolus

Lugduni, 1567

Justitia [et] iure.

urn:nbn:de:hbz:466:1-96136

Visual Library

vnum ſacerdotē, creare vnū iudicē, hoc eſt vtile omnibus ⁊ hoc
appellatur hic ius publicū, quod eſt vtile pluribus, vel ſingulis
vt pꝫ per expoſitionē gl. que cadit ſub illo verbo, rōne, ſed creare
vnū nuntium tñ tibi prodeſt, vel creare vnã venditionē. tibi tm̄
proderit. ⁊ etiã contrahenti, ⁊ ſic accipitur hic ius priuatū. Pri
uatum ius eſt ꝙ pertinet ad fiſcum, vel ꝙ contractat de iure fiſci
vt de tributis de vectigalibus ⁊ talibus, lꝫ vno reſpectu dicatur
publicum. reſpectu tñ iuris publici, quod hic accipitur, ſi quod
ſpectat ad vtilitatē ſingulorum dr̄ priuatū, ⁊ ſub hoc mēbro ius
priuatum cōtinetur. vt ff. de iuſti. ⁊ iure. l. j. §. huius ſtudij. Vñ dic
ius priuatū ꝙ ad ſingulorū pertinet vtilitatē, ſiue ſit priuatus ſi
ue fiſcus, vt prius dictum eſt. † Sequitur in litera ius priuatum,
triparti. collectum eſt, eſt enim ex naturalibus p̄ceptis ponit gl.
exemplum de naturalibus p̄ceptis, vt neminē cum aliena iactura
locupletari, vt ff. de cō. inde. l. nã natura. Sꝫ certe iſtud exēplum
eſt de iure gē. vt gl. dixit in l. illa hic allega. vñ cōtradicit ſibi glo.
hc. ⁊ ibi. Et ꝙ iſtud exēplum, ſ. neminē locupletari cū aliena ia
ctura, nō ſit de iure naturali primeuo, pꝫ q2 illo iure naturali pri
meuo, vn⁹ nō erat locupletior alio, ſed omnes erãt equales, nec
iſtud ius aliquid ſtatuit vt viſum eſt ſ. † Sequitur ius defendere.
gl. dicit, ꝙ iſtud eſt naturale preceptum, nō quod ſit naturali pri
meuo in quo participãt oīa animalia introductū, ſed q2 naturali
rōne iuris naturalis primeui fuit introductū, ſicut dicimus de
liberto, qui dꝫ patrono reuerentiã de iure naturali, nō q2 ius na
turale primeuum hoc ſtatuerit vel de hoc cogitauerit. ſꝫ rōne de
ſcēdēte a iure primeuo naturali, fuit hoc ſtatutū. d̄ hoc habes ff.
de cōd. inde. l. ſi nō ſortē. §. libertus. † Itē cū diuiditur ius p pu
blicum ⁊ priuatum vr̄ quod hic ſit diuiſio inſufficiens, q2 matri
monium non eſt de iure priuato. q2 publice vtile eſt, ne mulieres
ſint indotate. ⁊c. vt ff. ſol. ma. l. j. item nec de iure publico, q2 quod
mulier nubat, ⁊ dos ſibi cōſtituat̃ reſpicit ſuum priuatum cōmo
modum principale, vñ dicas, ꝙ eſt publicum per approbationē,
q2 publica vtilitas vt ciuitates liberis repleãtur, magis attendit̃
quã priuata, ⁊ habes exemplum. ff. de pact. l. ſi vnus. §. illud.

De iuſtitia & iure. Rub.

1 ☞ Jus accipitur multis modis.
2 Coniugatio maris ⁊ femine quãdo competat omnibus animali
bus quomodo intelligatur.

1 IUs naturale. † In gl. natura. id eſt. Deus ſꝫ dic quod hic
non eſt intentio legis, quod dicēdum ſit de Deo
noſtro, ſꝫ exponat ⁊ ſit dicendū, natura, naturata,
nec hic ſic accipitur, ſed gl. prout hic accipitur eſt
virt⁹ inſita rebus ex ſimilibus ſimilia procreãs de
iſta habes. ff. de iu. l. ſꝫ ⁊ ſi reſtituatur. §. vltra. Itē dicit gl. ꝙ ius
ſumitur multis modis, pro pacto, pro reſtitutione, pro inſtitutio
ne, ⁊ j. hoc accipit ſm̄ glo. ⁊ hic allegat leges ad hoc, ſed certe le
ges quas ad hoc alleg. non dicunt vnde lex non dicit quod pa
ctum ſit ius naturale, vel reſtitutio ſit ius naturale, ſꝫ bene dicūt
ꝙ pactum ⁊ reſtitutio iuuantur naturali equitate vel rōne inſtin
ctus naturalis ſit. Jus hoc naturale, vt hic accipitur, eſt illud ꝙ
ſcitur proprie ſed improprie. q2 lex ita abutitur ſignificatiōe, ſci
tur ab omnibibus animalibus ius eſt naturale. ſicut lex q2 ſcim⁹
vr̄ ius ciuile. Et ꝙ ſic accipiatur ius naturale, dicit̃ iſta litera, ius
nature ē ꝙ natura. ⁊c. Seqtur in litera illud ius naturale oīū a
nimaliū eſt, ꝓpriū nō ſolū in terra, ſꝫ ⁊ q̄ in mari ſunt. Exponit gl.
in mari, id ē ſi i alia aqua, ſed nō ꝓbãt. dic ſic, nã mare ſumit̃ in iure
ꝓ alia aqua. ff. de rerū diuiſi. l. riparum. † Seqtur in litera hic
iam iure naturali deſcendit maris ⁊ femine cōiugatio, ⁊ ſic matri
moniū eſt diuinum: ſi accipit naturã, id eſt Deus, ſicut gl. Vñ ve
rum eſt ꝙ de iure naturali, q2 Deus coniunxit hominē ⁊ feminã
in paradiſo, ſi accipias naturam vt dictū eſt, dicens ꝙ matrimo
nium eſt de iure naturali occaſione nature, nam multi ꝓpter mo
tum naturalem mouentur ad matrimoniū contrahēdum. Et pp
hoc dicitur vnuſquiſque habebit ſuã propter fornicationem, vñ
licita coniugatio eſt de iure naturali, nã ius naturale hñ ſuadet
illicita, ⁊c. bene dico illicita, habito reſpectu ad ius ciuile, vt in
auth. de monachis. §. ſi vero. j. terminū. Dicitur hic i tex. quod
ius naturale eſt propriū animaliū que in celo terra ⁊ mari naſcū
tur, ⁊ ſtatim ſequitur litera. hic de iſto iure naturali deſcēdit ma
ris ⁊ femine coniugatio, vel liberorū ꝓcreatio. Videmus etenim ce
tera animalia iſtius iure peritia cenſeri, ⁊ ſic innuitur ꝙ maris
⁊ femine coniugatio competat omnibus animalibus que in celo
terra ⁊ mari. ⁊c. ⁊ ꝙ per talē coniugationem procreantur, Sꝫ op
ponit̃ de vermibus qui ſine coniunctione maris ⁊ femine naſcū̃
rñdet̃, ꝙ cetera refert, nō ſingula generum, ſed genera ſingulorū
Sꝫ adhuc opponitur quod vermes ſunt vnum genus animaliū,
vnde remanet oppoſitio ſic principalis, vnde dicas, refert quod
generalis ſingulorum non habito reſpectu ad iſtū terminū. Sed
ad iſtos terminos celum terra ⁊ mare vt ſit ſenſus, animalia que
naſcuntur ex coniunctione maris ⁊ femine ⁊ ſimiliter animalis
aeris, ⁊ celi, non genus animalis terre naſcitur ex tali coniunctio
ne, ⁊ ſic iſtius termini animalia non refert, nec pro ſingulis gene
rum, nec pro generibus ſingulorum.

1 ☞ Jus gentium omni populo cōmune, ⁊ quomodo intelligatur.
2 Contractus pene omnes ſunt iure gentium introducti. ⁊ ꝫ.
4 Et qui contractus dicantur de iure ciuili.

1 Jus autem. † Gentiū omni humano generi cōmune
eſt j. oī populo, ſed nonne ſunt hic plu
res populi q2 hic ſignum omnis: ad minus exigitur terra appel.
j expoſitiōe eīn. j. cum ſic accipitur in proe. ff. in prin. j. tota. ff. de
pi. act. l. ſi re. §. oēs. i. tota, Dicit litera iure naturali. oēs hoīes:
cuius omnes homines liberi naſcebãtur. hoc intelligas nō quod
ius naturale hoc conſtitueret q2 ius naturale ꝙ omni animali cō
petit nihil ſtatuit, Sꝫ intelligas ꝙ de iure naturali omni animali
ↄpetit libertas eo ꝙ nō ē prohibita iure naturali omni animali.
ꝙ iure gentium nulli erat ꝓhibita. ⁊ idē q2 nō ꝓhibetur libertas
pro tãto dicitur a iure naturali conceſſa vt ff. ex quibus cau. xxv.
an. in inte. reſt. l. nec nō. §. ij. vnde iure naturali primeuo nō ſtatui
tur, ſed per inſtinctum naturalē introductum gētes bene aliqd
3 inſtituerunt ꝙ ius gentium appellatur. † Sequitur in litera oēs
contractus de iure gentium ſunt introducti. Querit gl. quare dt
pene, ⁊ exponit gl. quod pene dr̄ pp quatuor contractus q ſunt
de iure ciuili, vt ſtipulatio, literarū obligatio, emphyteuticus cō
2 tractus ſponſalia largitas. De ſtipulatiōe ꝙ ſit de iure ciuili ꝓ
bat gl. ſic q2 q ſtipulatione tenetur iure ciuili obligat̃ vt j. de act.
§. de cōſtituta. q2 de iure ciuili eſt ſtipulatio, iſta ꝓbatio nihil vꝫ.
nam ita poſſemus dicere quod cōtractus mutui eſt de iure ciuili
q2 ibi eſt ciuile vinculum, vt ff. de conditio. inde. l. ſi fideiuſſor. vñ
per hoc non probat ſtipulationē eſſe de iure ciuili q2 quis ſtipu
latione ciuiliter obligatur. De alijs ↄctibus per leges allegatas
bñ ꝓbatur, ꝙ ſint de iure ciuili, Vnde ſi quis vellet probare pro
prie quare dicuntur iſti quatuor ↄctus, ſed hoc non eſt in promptu
vñ ita probandum eſt, ꝙ iſti ↄctus ſint de iure ciuili. Ante ius ci
uile de iure gentium, emphyteuticus ↄctus erat pactum ſeu cō
uentio non repoſita ſub aliqua ſpecie contractus, vnde ante no
men imperatoris quidam reperiebant ipſum ſub vēditione, qdã
ſub locatione, ergo non ſtatuit quod eſſet ſpecialis contract⁹ vt
j. loca. ⁊ cōduc. i. §. adeo. ⁊ ideo, q2 per ius ciuile ſub certa ſpecie
ↄctus, reponitur, iō de iure ciuili dicitur. Similiter dicas d̄ ſtipu
latione ⁊ de alijs duobus que dicū̃ de iure ciuili, q2 de iure ciui
li ſunt ſpecies diſticte. De ſpōſalitia largitate hic palã eſt q2 erat
ↄctus innominatus ⁊ dabatur cōdictio ob cauſam q2 erat dona
tio propter nuptias. ſꝫ Ant. voluit ꝙ eſſet ſpecies diſtincta vt in
auth. vt ſpōſa. lar. circa prin. de obligatione literarum dicunt q
dã ꝙ eſt de iure ciuili q2 ius ciuile reponit̃ ſub ſpecie contractus
per illã. C. de non nu. pe. l. in cōtractibus: vnde agitur ex obliga
tione literarum conditione ex l. illa in contractibus. Sꝫ dicendū
quod falſum eſt, erat eīn obligatio literarū ante. l. illã in ↄctibus
nihil aliud facit niſi quod reſtringit exceptionē que dabatur ↄ
obligationem literarum q2 ante l. illam excipiebat̃ vſqꝫ ad quin
5 quēnium. hoc probatur j. de ver. obli. circa prin. † Quero igitur
ꝓbare quod de iure ciuili ſit introductus cōtractus obligatōis i
literarum ſeu ipſa obligatio, dicendum quod probatur q2 quecū
que lex loquitur de ea, ſi dicit conſtitutum eſt, ſꝫ que j. dicit neſci
mus vnde per conſtitutionē, ſꝫ non dicã quod per certã ſub ſpe
4 cie contractus reponitur ⁊ iō de iure ciuili dr̄. † Item dicamus
ꝙ ſunt adhuc de iure ciuili, vndecim obligationes alie nō ſolum
quatuor predicte ſicut ipſi dicunt eſt dos ſpecialis ↄctus ⁊ hoc
hꝫ de iure ciuili: vnde ſpecialis ↄtractus d2 cōtra ſpeciales pro
prietates q̄ in ipſum reponū̃ ſub ſpecie ſpōſalitie largitatis ha
bēt vnã proprietatē qualitercunqꝫ nō ſit quod non reqrit inſinua
tionē vt in aut. vt ſpō. lar. circa prin. ⁊ iō propter iſtã proprietatē
reponitur ſub ſpecie ↄctus a iure ciuili ⁊ tanquã ſpecies ſeparate
ab alijs donationibus. Sꝫ dos nō ſolum hꝫ vnam proprietatem
a iure ciuili ſed infinitas. C. de iure do. ⁊ ff. per totū. vide de iure
ciuili introducti, ⁊ ideo de iure ciuili dicitur. vt C. de dotis ꝓmiſ.
l. actionem, Item illi decem caſus vbi illi dicunt ꝙ ex nudo pa
cto oritur actio, ſunt obligationes ciuiles id eſt de iure ciuili ni
ſi enim eſſent leges, que dant eis virtutes quod ex his oriantur
actiones eſſent nude conuentiones vel pacta, vnde cum iure ci
uili. Et apppello ius ciuile large ſiue ciuile ſiue pretorium dat̃,
eis, vt pariat actiōes q̄ allegaſſet pacta ſeu cōuētiones, reponū̃
p ius ciuile in ſpecie ↄctus. Et hoc potes videre in donatione a
pertiſſime que fit authoritate illius conſtitutionis. C. de dō. ſi
qs argentū. parit actionē. Et in pacto appoſito iuxta ↄctū incon
tinenti, quod authoritate iur. ciuilis parit actionē. ff. de pac. iure
genti. §. q uinimo. Itē dicit gl. quod hic dicit bene, quod omnes

contractus ſunt de iure gentium,nõ ḋt obligationes, qꝛ obliga tiones ex maleficio vel quaſi ñ ſunt de iuregẽtiũ,imo dicas quod factũ eſt,qꝛ per iusgentiũ ſit delictũ,colligitur de obligatione ex quaſi delicto.§.j.vnde p iusgentiũ bene ꝯherent delicta,ſed non omnia,bene verũ eſt ꝙ modus puniendi in aliquib⁹ delictis, vt per l.Coꝛ.de ſica.de parri.inuenit per ius ciuile.de hoc habes. ff.de oꝛig.iur.l.ij.§. deinde Coꝛn. Sylla.Unde dominia de iure gen.erãt diſtincta,⁊ erant reges ⁊ principes ante moſaicã legem nec pꝛobant dominia de iuregen.eſſe diſtincta per hoc ꝙ ſcribit in l.moyſaica.Quicqd calcauerit pes tuus,tuũ erit,qꝛ ibi loqui tur ſecundũ quod diuidit Deus illi terrã vnã,⁊ dixit ei:Uade ad terram illam,quicqd calcauerit pes tuus,tuum erit.

AD DITIO.

a ¶De iure ciuili.adde cl.in l.ex hoc iure,in fi.ff.de iuſti.⁊ iure.Et eſt ꝯctus nominatus.in l.j.§.adeo.ff.de pac.ſm Bar.in l.ij.ad fi. C.de con.ob cau.Alle.rub.vlt.q.⁊ in ſcõn.ff.de ver.obli.⁊ in l.j. in vlt.col.ff.de pac.refert ⁊ ſeqtur.d.Iaſ.in d.rub,verſ.vj.⁊ in vl ti.in v.col.ff.de ver.obli.

Lex eſt. No.ꝙ lex eſt:ꝙ populus Romanus ⁊ ſenatoꝛes magiſtratu interrogãte inſtituebat,veluti cõſule conſtituit. Et ĩ.habes hic ꝙ populus non poteſt facere cõſuetu- dinem magiſtratũ,ſicut nemo poteſt iura ſine eo concedere.l. vt hic ⁊ lex ⁊ conſuetudo eandẽ habeãt authoꝛitatem ⁊ poteſtatẽ, vt ĩ.eo.tit.§.ex non ſcripto,

1 Ediles curules nõ tantã habent authoꝛitatẽ,ſicut pꝛetoꝛes ⁊ qualiter dicuntur ediles curules.

2 Iudex dꝫ iudicare ſecũdũ cõſtitutiones,⁊ non ſecundum moꝛum ſui capitis.

Plebiſcitum eſt. Et dꝛ in fi.illius.§.ꝙ plebiſci ta oꝛtentia lata, que ita vocat quare fecit legem illam vocabatur Oꝛtenſius imperatoꝛ ⁊ ille fe cit cõpoſitionem inter plebem ⁊ nobiles,qꝛ guerram habebãt ad inuicem ⁊ compoſuit vt ſtatuta a plebe que ipſi fecerant, guerra durante facta concoꝛdia cuſtodirentur pꝛo lege,cum facta a ple be nõ pꝛius valuerint inter nobiles,nec a populo fuit obſeruata donec lex oꝛtenſia lata fuit,p quã fuit pax refoꝛmata ĩter nobiles niſi per pꝛius dici conſenſerint,qꝛ lex ⁊ conſuetudo parẽ vim obti nent.ĩ.eo.§.ex nõ ſcripto.⁊ lex lata a plebe vel ius non ligabat nobiles,niſi conſenſerint.Item clerici habent ſuum magiſtratũ ſ.epiſcopũ laici ſuũ,i.baliuum.Et ita ſunt duo populi. nam duo magiſtratus faciunt diuerſas pꝛouincias ⁊ diuerſos populos.ff. de aſſeſ.l.ſi eadem.ſed conſuetudo vnius populi nõ aſtringit aliũ quare certũ eſt,ꝙ conſuetudo nõ debet pꝛeiudicare clerico mino ri,per iura pꝛealle.ſ.,pꝛetoꝛum quoque edicta dicit.quod edicta pꝛetoꝛũ vim legis obtinent.Itẽ pꝛoponebantur ediles curules erant quidã pꝛetoꝛes.ꝙ quidã eſſent pꝛetoꝛes:habes.ff.de oꝛigi ne iuris.l.ij.§.tẽpoꝛe.§.capta deinde ſardinia.⁊ §.fi. Item quod eſſent ediles curules.ff.de oꝛig.iur.l.ij.Itẽ aut eſſent,q habebãt curã ediũ. Sꝫ ꝙ ediles curules eſſent pꝛetoꝛes,id non inuenitur bene inuenitur ꝙ edictum ediliũ continentur ſub edictis pꝛeto-

3 rũ.¶Sꝫ ꝙ ediles curules eſſent pꝛetoꝛes,vel ex pꝛetoꝛibus,hic non inuenitur,nec leges quas ad hoc adducit glo.hoc pꝛobat ĩ de diui.ſtip.§.pꝛetoꝛias,⁊ ff.de ver.obli.l.v.§.pꝛetoꝛie.Quali- ter dicũtur ediles curules,qꝛ facere habebant curã edium ne cõ burerentur:Sed hic non inuenitur argumentũ,tñ ad hoc in d.l. ij.§.item qꝛ vt eſſent.⁊ ff.de officio pꝛefecti vr.l.j.vel.ꝙ habebãt curam de edẽdis,ff.de edi.edic.l.j.vnde non tantam habent au- thoꝛitatẽ ſicut pꝛetoꝛes: vnde bene inueniuntur ediles ciuita- tis,ſed non inuenitur quod pꝛetoꝛes eſſent.ait qdaꝫ deferebant ſu curru,ſed ad literam qui ducebat currus erant quidã ruſtici,⁊

4 dabãtur eis a plebe authoꝛitas ſuſtinendi:¶†Sequitur in lite- ra reſponſa pꝛudentiũ,⁊c.in fi.illius legis dꝛ,vt iudici recedere, id eſt,reſponſum eoꝛũ non licere.⁊ ſic no.ꝙ iudex debet iudicare ſecundũ motum ſui capitis,vt in auth.de iud.circa finẽ.⁊ in aut. iuſiurandũ ꝙ pꝛe.ab his circa pꝛincipium. vbi dicitur ꝙ iudex non debet iudicare ſcd̃m motum ſui capitis.

1 Conſuetudo quid ſit,⁊ an vſus ⁊ moꝛes idem ſunt ꝙ conſue- tudo.
2 Conſuetudinem an indicat vſus.
3 Conſuetudo ⁊ ſtatutũ,differunt tanquam expꝛeſſum ⁊ tacitum.
4 Statutum an vnico actu inducatur.
5 Conſuetudo qualiter inducatur:⁊ que ſint requiſita ad introdu cendam conſuetudinem.
8 Ad cõſuetudinẽ inducendam,an ſufficiat vſus erroneus.
10 Reſcriptũ,nõ vꝫ ſi pꝛinceps fuerit deceptus in narratiõe facti.
11 Conſuetudinem inducere,an poſſit vſus coactus.
12 Conſuetudinem an inducat actus iudicandi,quem ſecuta eſt exe cutio.
13 Et quid ſi ſententia eſt ipſo iure nulla.
14 Conſuetudinem qñ inducat actus iudicandi,quem non eſt ſecu ta executio,
15 Iuriſdictio non datur per electionem ante confirmationem.
16 Conſuetudo quanto tempoꝛe inducatur.
18 Conſuetudo qualiter interrumpatur.
20 Conſuetudo qualiter in iudicium deducatur.Et allegans con ſuetudinem,quã actionem intentabit.
21 Libellus donaſti mihi talẽ rẽ vel pꝛomiſiſti dare quã peto,vꝫ.
22 In libello an debeat inſeri conſuetudo.
Conſuetudo qualiter debeat pꝛobari.
23 Conſuetudo poteſt dare iuriſdictionem contentioſam.
24 Conſuetudo ligat infantes ⁊ furioſos.
25 Conſuetudo laicoꝛũ non ligat clericos,⁊ quare.
26 Conſuetudo an liget extraneos.
27 Conſuetudo,vna eſt in foꝛo actoꝛis,alia eſt in foꝛo rei,alia in foꝛo iudicis que ſeruabitur.

Ex nõ ſcripto ius ⁊c. Circa materiã iſtã vi dẽdũ ẽ Pꝛimo qd cõſuetudo,⁊ q̃ ſunt eius ſpecies.Scd̃ꝫ de mõ inducẽdi cõſuetudi nẽ.Tertio de virtute cõſuetudinis.Quarto de foꝛma libello ſup

1 ea.Quinto de modo pꝛeſcribendi cõſuetudinẽ.†De pꝛimo ſ.qd ſit cõſuetudo dicũt quidã vſus ⁊ moꝛes idẽ ſunt ꝙ cõſuetudo.Et ſunt verba ſynonima. Et pꝛobat hoc p l.que hic dicit cõſuetudi nis vſus qꝛ longe que ⁊c,eo ꝙ ſunt copulata,vt C.que ſit longa cõ ſuetudo.l.ij.per §.iſtum,qꝛ conſuetudo nihil aliud eſt quã moꝛes ſꝫ certe l.illa potius dicit contrariũ,cum copulatio hꝫ fieri inter diuerſa ⁊ nõ circa idẽ vnde dicas quod nõ ſunt idem cum conſue tudo ſit ius vt hic eſt viſus:ſit factũ ergo conſuetudo ⁊ vſus non

2 ſunt idem.†Item cum hic dicat quod vſus inducat conſuetudi- nẽ:⁊ ſic vſus eſt cauſa conſuetudinis,cã autem eſt ad cuius eſſe ſe quitur aliud ergo eſt conſuetudo ab vſu ⁊ econtra vel poteſt dice re ꝙ vno modo cõſuetudo neqꝫ nocet:neqꝫ ex ea reſultat ius qꝛ non eſt niſi quedã aſſuefactio.vt C.de epi.audi.l.nemo in fi.alio mõ dicitur cõſuetudo ipſum factũ ex quo reſultat ius,alio modo accipitur cõſuetudo ꝙ ſit ius.⁊ ita accipitur hic ſic ⁊ poſ. Et eſt nomẽ facti ⁊ nomẽ facti ⁊ nomen iuris.de hoc habes.C.p quas perſo.no.ac.l.fi.§.pe.ad fi.vbi dꝛ ignoꝛat ⁊ neſcit dicũt docto.

3 aliud ẽ ignoꝛare ⁊ aliud neſcire.†Tertio mõ ſumitur cõſuetudo vt ẽ ei⁹ p moꝛes vel vſum introductũ,⁊ ſic ſumitur hic,⁊.ff.eo.l. de quibus.de vno ſciendum eſt ꝙ aliud eſt ſtatutum municipale aliud cõſuetudo : differunt aũt ſtatutũ ⁊ cõſuetudo ⁊ tanquã ex- pꝛeſſum ⁊ tacitum,vt.ff.de legibus.l.de quib⁹.vbi dicit ꝺ ſuffra fragio ⁊ in eodẽ.titulo.l.ſed ea vñ repꝛehenſus fuit quidã aduo catus, qꝛ cum eſſet ſtatutũ quoddã in aliq̊ municipio foꝛmauit libellum ſuper conſuetudine:hoc mõ petit talis a tali hoc fieri ⁊ ad ꝓponit condictionẽ ex conſuetudine: deinde ꝓbauit pars ꝙ tale erat ſtatutũ municipij: oppoſitũ fuit quod debebat cade re ab inſtituta actione cũ non eſſet idẽ ſtatutũ municipale ⁊ con ſuetudo lata fuit ſentẽtia diffinitiua contra aduocatũ:ꝙ eſt merito,cũ inepte pꝛopoſuerat actionẽ foꝛmãdo libellũ ſuper cõ ſuetudine cũ debet foꝛmare ſuper ſtatuto:⁊ ſic inepte vt.ff.ſi mẽ ſi.fal.mo.di.l.j,vñ pone exẽplũ de vſu inducẽte conſuetudinẽ,⁊ ſic ego ⁊ tu diuidimus hereditatẽ noſtraꝫ ſub certo mõ:alij duo eodẽ mõ : ſic de alijs q̊uſque tacitus cõſenſus populi habeatur vel maioꝛis partis : certe talis vſus inducit cõſuetudinẽ ſecuto poſtea tpꝛe ꝙ exigitur ad conſuetudinẽ inducendã, vñ ẽt qd eſt lex ⁊ eſt ſtatutũ municipale,⁊ tertio vſus qui inducit cõſuetudi- nem. Sed pone ꝙ conſuetudo ſit inducta ſecundum ſtatutũ mu nicipale nunquid valet:certe videtur quod ſic:quia conſuetudo valet ſecũdum l.inductam.C.de vete.iur.enu.in.§.ſed ſi quis l. Itẽ imperatoꝛ põt facere.l.⁊ aliam.l.ſuper eadẽ:vt C.de epiſ.⁊ cler.l.ſi qs in cõſcribẽdo,⁊ multa iura ſunt poſita qd ſentẽtiã in capitu,quedã quo ad verba ⁊ ſic videtur ꝙ populus poſſit fa cere ſtatutũ ſuper eodem inducere cõſuetudinẽ ad idem eſt qꝛ duplex pꝛomiſſio põt fieri cõtra idem,vt.ff.ꝺ verb.obli.l.ꝗ bla ſimo.ff.ꝺ fideiuſ.bñs a debitoꝛe.§.j.ſed contra hoc eſt,qꝛ qui ſe- mel eſt dñs,amplius eſſe dñs non poteſt, vt.ff.de vſuc.l.ſequit.§. lana,ſi ex quo aliqd eſt ſolidatũ per ſtatutum, amplius ſolidari non põt per cõſuetudinem ſequentẽ, ⁊ lꝫ ita eſſet ꝙ conſuetudo inducta eſſet tacite pꝛius ſtatutũ tñ contra aduocatũ eſt,qui foꝛ mauit libellum ſuper conſuetudine:tñ debet foꝛmari ſuper ſta tuto qꝛ lꝫ cõſuetudo eodem modo ſequatur ſtatutũ,ad idem ni hilomin⁹ ꝺbuit agere cõditiõe ex ſtatuto ar.ff.de cõdi.ex l.j.ru bꝛi.iſta,qꝛ p cõſuetudinem ſeq̃ntem ſtatutũ,nulla noua obliga tio eſt inducta ſed antiqua,ſcꝫ que iã erat inducta per ſtatutum vñ nõ eſt agendũ conditione ex cõſuetudine q̃ nihil noui indu- cit ar.pꝛeal.l.ſecundum vnum intellectum ⁊ modum legendi: hec vera ſunt ꝺ cõſuetudine alteri⁹ populi,qꝛ illa ⁊ ſi ſeq̃tur ſta tum alterius circa idem,tñ bñ inducit ſibi ius de nouo ſed ꝓa uocat

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

uocato facit.l.que dicit ꝙ nõ refert ꝙ iure ſit dũmodo iure fiat.
ff.de libe.⁊ poſth.l.gallus hoc quod eſt in §.vel.l.hꝫ locũ qñ eſt
incertũ.ſcdo quãdo ſumus certi ꝺ ſtatuto nõ debemꝰ applicare
nos ꝯ aliud.ff.de verborũ obligationibus.l.continuus.§.diplo
mate ad l.aqui.itẽ mela.§.ſi plures.ff.ad vell.Jtẽ dicũt qdã, cõ
ſuetudo non inducit vno actu.¶ †Sed ſtatutũ vnico actu indu-
4 cit,⁊ſic dictũ quod ſucceſſiuũ ⁊,non ſucceſſiuũ ſunt differẽtie eo
rum,ſed dico quod nec illud quod inducitur a populo vel maio
re parte populi vnico actu ſine trãſactu nõ eſt ſtatutũ hoc itelli-
go expreſſe conſenſus populi,vñ expone qꝺ impoſſibile qd acci
dat ꝙ totus populus de ciuitate iſta vel maior pars ſup aliquo
facto vtat actu vnico,qꝛ certe modo vno die,vna hora diuidũt
hꝛditates ſuas,certe hic nõ eſt ſtatutũ,ex quo conſilio nõ vocato
⁊ cõſenſu cõmuni habito hoc factũ non eſt,nec eſt conſuetudo ni
ſi diuturnitas ſequeret,vt qꝛ inferius apparebit ex vnico actu,
ſꝫ ex illo habetur cõſenſus totius populi vel maioris partis ſe-
quente diuturnitate,q̃ ſufficit ad cõſuetudinẽ iducẽdã reſultat
bñ conſuetudo.†Queritur de mõ inducendi conſuetudinem,ſe
5 cũdo quot,tertio quãto tpe circa primum,ſcilicet quis actꝰ idu
cat conſuetudinem plura querũtur.primo vtrum nõ vſu poſſit
induci,ſcdo querit vtrũ vſus poſt ſentẽtiam habitus exigãt ad
conſuetudinẽ inducendã.tertio vtrum vſus erroneus poſſit idu
cere conſuetudinẽ,quarto vtrum vſus per occaſionem inductꝰ
poſſit inducere conſuetudinẽ,quinto vtrũ vſus p actũ iudicãdi
ſecuta inde executiõe poſſit inducere cõſuetudinẽ.ſexto vtrũ nõ
ſecuta executione poſſit iudicare:hic eſt querere iudicatũ eſt in
ciuitate ſepe:⁊ frequenter non eſt facta executio,vtrũ talis actꝰ
iudicãdi ſimpliciter ſi cõi cauſatiua executionis poſſit iducere
cõſuetudinẽ:pone exemplũ,aliquis allegat.l.dr̃ ei nõ valet illa
l.conſuetudo eſt illam,l.locum nõ habere:arguitur ꝙ ſolꝰ vſus
conſuetudinẽ inducat dicta.l.per deſuetudinẽ abrogat.ff.de le
gibus ⁊ ſenatuſconſultis.l.de quibus:ergo ſolus vſus non põt
inducere cõſuetudinẽ p quam ſibi.l.contraria intelligat.ad idẽ
l.habet ſeruitutem,ſcilicet obedientia in quolibet ſubiecto ro-
mano imperio,vñ princeps etiã vult ſe legi ſubijcere,cui dr̃ oẽs
homines obedire.ff.de legibꝰ ⁊ ſenatuſcõſultis.l.ſcda.⁊.C.de
legibꝰ ⁊ conſtit.l.digna vox eſt,⁊ ſubiectio ſeruitus eſt,vt patet
in diffinitiõe ſeruitutis infra ꝺ iure pſonarũ.§.ſeruitꝰ nõ vtẽdo
amittit:vt C.de ſerui.⁊ aqua.l.prima.ergo ꝙ.l.pareatur colli-
git p cõſuetudinẽ:⁊ ſic p ſolũ non vſum inducit conſuetudo q̃.l.
tollit.contra,caſus talis eſt infortiato qui nũquam euenit.forte
dices nec pp hoc tolli.l.que ponit caſum illum hoc eſſet incõ-
6 ueniẽs†Jtẽ dicit lex ꝙ iter ad ſepulchrum non poteſt amitti nõ
vtẽdo,qꝛ non eſt talis actus qui frequenter contingat.ff. quẽad
modũ ſerui amit.lex item nec via publica.ſi lex eſt via publica,
vt in executiõe greci.ff.de legibus ⁊ ſenatuſconſultis ⁊ lõga cõ-
ſuetudine.lex eſt.Dicũt quidã,quod non vſus,non põt induce-
re cõſuetudinẽ:ſed tu diſtinguas,qꝛ nõ vſus põt eſſe vſus,qꝛ nõ
facere eſt facere aliqñ,vt.ff.ex quibus cau.ma.l.ait pretor.§.fi.
vnde aut eſt non vſus,ex quo inducitur cõſenſus,pone legẽ eſſe
que dicit,ꝙ maior natu habeat maiorem domum,non moueat a
liqua controuerſia:ei nonne ſic per non vſum per primã põt in
duci conſuetudo que tollat legẽ,que dicit expreſſe ꝙ maior na
tu habeat maiorem domum.Dicendum aũt eſt nõ vſus,ex quo
cõſenſus põt haberi,q conſenſus inducit conſuetudinẽ q̃ eſt ſci
licet ꝙ non vſus inducat conſuetudinem poſt completam pſcri
ptionem.exigitur inducit conſenſum hoc caſu ſolus nõ vſus cõ
ſuetudinẽ inducit:ſi vero non vſus ſit talis,ex quo cõſenſus non
habeatur,qꝛ tanto tempore non durauit patientia vel nõ vſus,
talis nõ vſus,conſuetudinẽ non inducit:qꝛ nec conſenſus deſi-
derat in cõſuetudine inducenda,vt dicit iſte.§.ꝙ patientia.Jn
tanto tpe quandocunque exigitur ad preſcriptionẽ inducat cõ
ſenſus,vt ff.de verborũ ſignificationibꝰ.l.alienationis verb.C.
7 de appellationibꝰ.l.hi qui ad ciuilia.†Sꝫ nunquid eo ꝙ mõ ha
bemus conſenſum,ex tanto tempore ꝙ ſufficit ad cõſuetudinem
inducendam non alias,tu ſupponeres conſenſum,erit ne tũc cõ
ſuetudo,vel erit in pſcribẽdo cum operatur ad conſuetudinẽ in
ducẽdã:argumentũ.l.ff.de cõditiõe indebiti in l.ſufficit de pe-
culio,ꝙ tempore contraria fingere retro conſenſus ad ſimilitu-
dinẽ l.aqui.ff.ꝺ peric.⁊ com.rei ven.l.neceſſe.§.ij.que de ſerui.
l.receptam,ad.l.aquiliam.l.inde Neratius.extra queritur de
ſcdo,vtrũ exigatur vſus poſt ſniam.dicunt quidã qꝺ ſic.vñ dicit
l.preſes.inſpectis his frequenter in eodem genere conuerſorũ
ſunt ſeruanda ſtatuta.⁊ loquitur de eo qꝺ debet fieri,vel ſtatim
ſcdm cõſuetudinẽ,ſed cõtrouerſia non eſt poſt ſniam in iudicio,
qꝛ ſnia eſt que ſententie controuerſie imponit,vt.ff.de re iudica
ta.l.prima.ergo conſuetudo eſt poſt rem iudicatã vel actũ iudi
candi,ꝙ in conſuetudine ſpectentur ea,que in eodem genere cõ
trouerſiarũ ſunt ſeruata.habetur.C.que ſit lõga cõſuetudo.l.j.
C.de edif.pri.l.an in totum.Dicendum ꝙ vſus quem ſenten-
tia vel actus iudicãdi,vel ſentẽtia nunqñ preceſſerit inducit cõ
ſuetudinẽ,vnde non oportet ꝙ vſus qui conſuetudinem habeat
ante ſe aliquã ſententiam vel non:vnde ſi lex dicit:ſpectanda eſt
conſuetudo vel res perpetue iudicate,vt dicat inducta,vt.ff.de
legi ⁊ ſenatuſcõſultis.l.nã imperator.Et infra verũ ẽ,ꝙ iſta ſũt
diuerſa.ex quo diſiũctio cadi inter eos.q̃re ꝺ tertio dato nõ exi-
gitur vſus poſt ſentẽtiã ad conſuetudinẽ ſpectãdi ſunt,que eodẽ
genere cõtrouerſiarũ ſeruata ſunt.C.que ſit longa conſuetudo.
l.j.de ed.pri.l.an in totũ.Sed lꝫ cõtrouerſia nõ poſſit eſſe niſi in
iudicio,tñ põt eſſe contradictio extra iudiciũ.ff.de peti.heredi.
l.diuus.quere vſus poſt cõtradictionẽ exigitur ad cõſuetudinẽ
inducendã.Jtẽ arguitur ſic ducẽdo inconueniẽs per exẽpla:qꝛ
ſi vſus ſine cõtradictione induceret conſuetudinẽ, cũ homines
fuerunt miſſi recte ad ſanctũ Jacobũ, ex vſu perpetuo ſequere
tur ꝙ conſuetudo per talẽ vſum inducta eſſet:⁊ ſic compelleren-
tur ire ad ſanctum Jacobũ,de quo vſus quẽ nõ preceſſit nec ſen
tẽtia,nec cõtradictio inducit cõſuetudinẽ:⁊ ſic probatur cã cõ-
ſuetudinis inducẽde,ẽ cõſenſus:ſic cã cõſuetudinis inducẽde ha
betur.C.q̃ ſit lõga cõſuetudo.l.prima.⁊.l.ratio eſt attẽdẽda.ff.
de iure patro.l.adigere.§.quãuis.vñ ⁊ iõtra diſtinguẽdu ẽ aut
eſt vſus ex q̃ habetur cõſenſus ſine cõtradictione, aut ẽ vſus ex
quo nõ perpenditur cõſenſus ſine cõtradictiõe.Primo caſu ex
vſu ſine cõtradictiõe inducitur cõſuetudo. Scdo caſu, nõ verbi
gratia maior pars populi huiꝰ ciuitatis habent domũ depſſã,
qñ nõ habent forte vnde poſſint eleuare,dicit ei:qd vis tu face-
re:non põt hoc facere.conſuetudo cõtraria facere, certe non eſt
cõſuetudo:qꝛ nõ perpendit cõſenſus meus:qꝛ ſi habeo domum
depreſſam,non ſequeretur ꝙ habeã animum non eleuandi in fu
turum,quia cauſa forte eſt ꝙ non habeo pecu. Sed ſi velit ele-
uare vnꝰ de populo,⁊ populꝰ cõtradicit, ⁊ male dicit:deinde a-
liꝰ eleuare voluit,⁊ fuit phibitꝰ:⁊ ſic ꝺ alijs donec maior pars po
puli phibita fuerit ex tali vſu,vñ inducitur conſenſus,⁊ inducit
conſuetudo,ꝙ probatur ſic. Pone,habeo domũ depreſſã iux-
ta te,⁊ tenui tãto tempore ꝙ ſufficit ad ſeruitutẽ inducendã, volo
eleuare:tu phibes, eſt ne preſcriptũ ſeruituti altius nõ tollẽdi:
ſic ergo ita eſt in vno de populo q̃ ad vnũ,ſic in toto populo quo
ad totũ populum:quod ita ſit in vno quo ad vnũ habet.C.ꝺ ſer.
⁊ aqua.l.prima ⁊ ſcda.ita dico deberi induci legẽ.ſi bñ ſit intel-
lecta.⁊ ibi not.vñ dicendũ ꝙ ſicut talis vſus nulli põt perpendi
conſenſus ſine cõtradictione,tali ſolo cõſenſu inducitur cõſuetu
do verbi gratia,ſi maior pars ppl̃i huiꝰ ciuitatis deuouerit ſa-
cerdoti aliquid in tali feſto per tantum tps ꝙ ſufficit ad cõſue
tudinẽ inducendã alias preſcribendam hic enim pſumitur de
animo vel conſenſu i tali vſu,qꝛ nõ darẽt niſi haberẽt animũ dã
di decimas,igitur eſt decima eorũ.Et ſi dicas ſi velint iducere
cõſuetudinẽ gentes populi,ita vt poſſint ire ad ſanctũ Jacobũ,
ſi maior pars populi vadat,⁊ tanto tpe quo iducitur cõſuetudo
bñ inducitur conſuetudo ex tali vſu,ꝙ poſſit populus ire ad ſan
ctũ Jacobum,ſꝫ non vt compellatur:vnde ad inducẽdã conſue-
tudinẽ bñ requiritur vſus eius rei,de qua quam vñ ſi vellet po
pulus vt induceretur cõſuetudo,vt compellerẽtur,⁊ exigeret
vſus cõpellendi in tanto tpe ꝙ exigitur ad conſuetudinem idu
8 cendã.¶ †Queritur de quarto,vtrũ vſus erroneus ſufficiat ad
cõſuetudinẽ:iducẽdã.Pone exẽplũ,totus populꝰ huius ciui-
tatis vel maior pars populi eſt vſus tali modo ꝙ credebat eſſe
legem,⁊ tanto tpe qꝺ ſufficiat ad conſuetudinem inducendam.
Queritur,an talis vſus erroneus conſuẽtudinem inducat:vr̃ ꝙ
ſic:quia error communis facit ius.ff.de officio pretoris.l.fin.ff.
de ſupellectile legata.l.tertia ad fi.ergo ⁊ conſuetudinẽ ꝯ.ff.de
leg.⁊ ſe.con.ꝙ no.ratione ſcdm vnum intellectũ.ſed lex illa nõ
multũ bñ facit ad hoc,ex quo habet diuerſos intellectus:ſꝫ pro
hac parte arguitur ſic,ad inducendã conſuetudinẽ:exigit vſus
in quo cõſenſus,vt dr̃ iurecõſul.ſꝫ vbi eſt error nõ eſt cõſenſus,
qꝛ nihil eſt tam ꝯtrium conſenſui quam error,qui imperitiã de-
tegit.ff.ꝺ iuriſdictione omniũ iudi.l.ſi p errorem,ad hoc dicũt
9 quidã,† ꝙ conſenſus erroneus totius vel maioris partis iducit
cõſuetudinẽ,nam populus de conſenſu:⁊ plus facit ꝯ legem qui
facit contra legem ſcienter,quã qui ignorãter:qꝛ ſcientiam non
ignorãtiã voluimus obligari.C.de tab.l.generaliter.ſꝫ popu-
lus ex certa faciẽtia põt tollere legem,⁊ ꝯtriaꝫ legẽ facere:ergo
multo fortiꝰ inductã p vſum ignorantiũ:quidam dicũt cõtra:ſꝫ
qꝛ conſuetudo requirit conſenſum vt dictũ eſt,⁊ vbi error eſt.nõ
eſt conſenſus,vt ff.de iuriſdictiõe omni.iud.ſi p errorẽ non eſt
conſenſus verum eſt in eo i quo eſt error, populus vnus ſic vel
morietur mala rõne conſentit in hoc ius in futurũ ſꝫ rõne deci-
pitur nec i litera ꝯſentit.vide p hoc:probauit dñs quod iſti iu
uenes q decipiuntur vt intrent religionem,nõ ſunt religioſi:qꝛ
religioſi nihil aliud eſt,quam quaſi meritũ:⁊ meritum non eſt ſi
ne conſenſu.Et iſti iuuenes qui errant decipiũtur,vt intrẽt reli
gionem,ideo non conſentiunt:qꝛ nihil eſt tam cõtrarium cõſen

ſenſui ei,quã error:vt dictum eſt:q2 iſti non ſunt religioſi:ſi cer-
te bene conſentiunt ad hoc,facit.ff.ad leg.fal.l.i.§.ſi legatari9.
vn me nõ mouet iſta rõ,requiritur conſenſus ad cõſuetudinẽ:er
go vſus populi erronei erroneus eam nõ inducit,niſi ſicut indu
catur populus,qui ſic vtendo credat legem eſſe vel nõ,vult tol-
lere,ſcʒ legẽ,q2 nemo vr̃ derogare iuri,quod ignorat ſibi cõpe-
tere ff.ꝺ inofficioſo teſta.iura decepta.ſi nõ vult tolli,lex igit nõ
tollitur:ꝛ ſic ſcribit:ergo non ſtabit conſuetudo:q2 conſuetudo ꝛ
10 lex ſibi ꝯria non cõpatiuntur.†Item ſimile eſt de conſuetudi-
ne inducenda.ꝛ de reſcripto a principe impetrando.ſʒ ſi prin-
ceps fuerit recept9 i narrationẽ facti non valet reſcriptũ,vt.C.ſi
cõtra ius vel vti.publi.l.prima ꝛ ſecunda.C.de precib9 imper.
offer.lex ſcripta quã cõſuetudo ꝑ errorẽ inducit,nõ erit cõſue-
tudo ꝑ vſum populi erroneũ:vel minoris partis valeat.aut tu
q̃ris de cõſuetudine inducẽda ꝯ legẽ,quomodo inducit ꝑ errorẽ
q2 populus non conſentit in le.tollenda:ergo non tollitur,ꝛ ſic
conſuetudo ꝛ lex ſibi cõtraria nõ compatiũtur.ſecundo ſi autẽ
queras de cõſuetudine inducenda preter legem:q2 aliqs caſus
eſt lex nõ determinatus,ꝛ populus erat in cauſa introducẽdi cõ
ſuetudinem,tũc aut cauſa introducendi fuit cauſa impulſiua:tã
tum errorꝫ eam non impedit,quin ſit conſuetudo aut finalis,ꝛ
tunc error eam non impedit,ſi finalis:tunc error circa eã bñ im
pedit conſuetudinẽ introducendã:ita diſtinguit lex i teſtatore:ſi
teſtator erat in cauſa legati,ſi in cauſa finali nõ valet legatũ,ſi in
cauſa impulſiua valet legatũ.ff.de cõditionibus ꝛ demõſtratio
nibus.l.cum tale.§.falſum.ꝛ ſi in teſtatore ſic diſtinguitur,cui9
voluntas.l.ꝛ in populo cuius volũtas eſt,ita dʒ diſtingui i con-
11 ſuetudine.†Queritur de quinto:vtrũ vſus coactus poſſit indu-
cere conſuetudinẽ pone,maior pars populi fere exceptis ſolũ
duobus vſi ſunt ſpõte,duo de populo coacti ſunt vti,nõne cõpu
tabit vſus illorum qui ſunt coacti:q2 requiritur conſenſus ma-
ioris partis:arguimus qõ ſic,q2 coacta voluntas,voluntas eſt:
vt ff.quod metus cauſa.l.ſimiliter.§.ſi.quare coact9 conſenſus
eſt conſenſus.ꝯ,vſus per coactionem nõ ſufficit ad dandã iuriſ
dictionem.ff.de iudi.l.ſecunda ſed per vſum per quẽ introduci
tur cõſuetudo,põt iuriſdictio tribui.C.de emanci.libe.l.j.ergo
ꝛc.ſolutio.ſic diſtinquendũ eſt:aut eſt coactio ꝑ iudicem vbi pri
uatus eſt vſus ꝑ talem coactionem,non ſufficit ad cõſuetudinẽ
inducendam.ſi ſit coactus per iudicem,quod iudicauit ꝛ coegit
vt ipſum inuitũ,ſcʒ exequendo ſententiã captis pignorib9:vel
mulcta indicta,tunc aut iſta coacta ſiue executio tenet ipſo iure
ꝛ iſta nõ ſufficit.verbi gratia,iudex exequitur ſniam a qua pote-
rat appellari,ꝛ non appellatur.hic coactio habet ꝓ conſenſu,ex
quo nõ appellat,ꝛ põt appellare.C.de appellatio.qui ad verba,
munera,aut iudex exequit ſententiã ſuam a qua appellatũ eſt,ꝛ
nõ ſufficit ad conſuetudinẽ inducẽdã,ꝛ ſic vſus rei inducẽde,ex
quo vſu cõiecture poſſumus conſenſum,ſufficit ad cõſuetudinẽ
12 inducẽdã.†Quero de ſexto,vtrũ actus iudicandi quẽ ſecuta eſt
executio,inducat conſuetudinẽ,videtur quod non,q2 licet ita iu
dex iudicauerit inter ſe ꝛ alium,ꝛ executa fuerit ſentẽtia,deinde
inter te ꝛ aliũ ſecuta fuerit ſnia,ꝛ ſic vlterius vſqʒ ad inferiorem
partẽ populi,non tamẽ inducitur conſuetudo,licet temp9 quod
ſufficiat ad conſuetudinẽ inducendam ſit ſecutum,q2 res inter
alios acta aliis nõ preiudicat.C.res inter alios acta,ꝑ totũ.ꝛ
conſuetudo omnib9 ꝓiudicat,Itẽ actus qui reddit ius i inuitũ,
non inducit conſuetudinẽ,q2 conſenſus exigitur,vt hic,ſed act9
iudicandi eſt huius,vt.ff.de verborũ obligatio.l.inter ſtipulãtẽ,
13 ergo,ꝛc.†Item ſi ſententia datur contra legẽ nulla eſt ipſo iure,
ſʒ q2 nulla eſt,nõ tollit vel rumpit.Sed iſti act9,iſte ſententie,ex
quo ſunt late cõtra legem nulle ſunt ipſo iure,vt.ff.que ſnie ſine
appel.reſcindun.l.prima.C.qñ appel.non eſt neceſſe.l.ſecũda.
Queritur,vtrum ſententia videt que legem tollit,conſuetudinẽ
non inducet,dicendũ quod ſententia que nulla eſt ipſo iure,vel
act9 iudicãdi non inducit conſuetudinẽ,alias bñ inducit.Sʒ di
ces,act9 iudicãdi facit ad conſuetudinẽ inducendã,q2 vſus po
puli poteſt fieri conſuetudo,ꝛ licet nulla ſnia preceſſerit,dicen-
dum,quod vſus coactus non inducit conſuetudinem ſine ſnia,
ſi ſpontaneus ſit.ad primum argumẽtum in oppoſitũ dicẽdũ,
quod res acta inter alios,qui ſunt maior pars populi,bñ ꝓiudi
cat aliis,ad aliud dicendũ,qõ actus inducãdi bñ redditur i inui
tum,ſed tantum vr̃ conſentire ex quo non appellat.C.ꝺ appel-
lat.l.ſecunda.q ad ciui.ſed dicas,appellauit primo,appellauit
ſcdo ꝛ tertio,appellaret ſi poſſet ratio,video qõ de iure non poſ
ſum tertio ꝓuocare,vt.C.ꝺ ne in vna eadẽque cauſa lice.ꝓuo.in
rubro ꝛ in nigro.ſed appellans quo ad eum nõ conſtat,qõ nõ vr̃
conſentire,ſit dicendum,ꝙ imo,q2 qui contradicit,ꝛ non habet
cauſam contradicendi,vr̃ conſentire,vt.ff.ſoluto matrimonio.l.
dotem.ad tertiũ ſcilicet,quod ſit ſententia vt ſit lata ꝯ.l.expreſ
ſe ꝛ ſequatur,executio i inuitum non inducet conſuetudinẽ,ſʒ ſi
non in inuitam,quod preſumitur,eo quod nõ appellat,vt dictũ
eſt ſupra bene inducit conſuetudinẽ.q2 ꝛ ſolus conſenſus,dico
ſolus,ſcʒ ſine ſententia bene induceret.Audiui tamẽ quendã q
ita reſpondebat.quod licet ſententia in ſe ſit nulla,ſcʒ oẽs tamẽ
ſimul valent.ꝛ ſic inducũt conſuetudinẽ.hic oſtendebat ſic,plu-
res ſunt dñi vnius fundi,vnus concedit ſeruitutem,non valet,ſe
cund9 concedit,non vʒ.tertius concedit,non valet,venit vltim9,
concedit.Et ſic totum confirmat ꝛ valet conceſſio ſeruitutis.ff.
cõmuni.pred.l.receptum,q2 ita erit hic dicendum,qõ deceptio
eſt,vñ ſi velis dicere quod vltima ſnia faciat valere primas,que
nulle ſunt ipſo iure.Et hoc falſum eſt.ſicut vltima cõceſſio ſerui
tutis facit valere,ſeu confirmat primas,hoc falſum eſt,q2 cõſue
tudo ſicut lex nõ ponit formã niſi i futuris negotiis,vñ act9 pro
res q precedũt inductionem conſuetudinis,nõ confirmãtur cõ-
ſuetudine,que nondum erat introducta,vt.C.de leg.l.leges.bñ
dicas ad argumentum quod ſententie nulle ſunt in ſe,act9 iudi
cãdi nulli ſunt,tamen valent reſpectu tertii,ſcilicet reſpectu cõ
ſuetudinis inducende,ſic alias q non ꝓdeſt tñ aliis.ff.de iofficio-
15 ſo teſtamento.l.poſthumus.§.ſi qs ex his.†Queritur de ſepti
mo ſcʒ nũqd actus iudicãdi quẽ non eſt ſecuta executio,iducat
conſuetudinẽ.vr̃ ꝙ non quia cui non licet.Et ita non debet per
conſuetudinẽ tolli ius totius populi,tunc arguitur,aliqs iuſ-
ſus eſt mitti in poſſeſſio.cã rei ſeruande,nunquid ꝑ iſtum iuſſuʒ
ſiue ꝑ iſtam ſententiam ante executionem re ipſa ꝛ vſus fuerit,
priuatur aduerſarius poſſeſ.vt lex ꝙ non.ff.de pignorũ actio.
l.non eſt mirum,in fine.Si ergo ſniam ſine executione non põt
tollere ius vnius priuati,multo fortius non iducet conſuetudi-
nẽ.ꝑ quã tollatur ius totius populi.Item cõmuniter dicũt do-
cto.quod diu conſuetudo preſcribitur,vt ſimus in eodẽ errore,
cũ eis tunc arguitur,ꝓſcriptio non eſt ſine poſſeſſio.ff.de vſuca.
ſine poſſeſſione.ergo nõ ſufficit inducere ſiue loqui ad ꝓſentia
conſuetudinis inducẽde,ſʒ oportet exequi ꝑꝑ quã executionẽ
habet poſſeſſio.Itẽ poſſidenti nõ currit ꝓſcriptio.C.de ꝓſcri.
xxx.annorũ.l.male agitur,ergo quandiu poſſideant illi ꝯ quos
inducitur conſuetudo,non preſcribitur contra eos,ꝛ ita ñ ſuffi-
cit iudicare ſed exequi,vt ſic acquiratur poſſeſſio,ꝛ ꝓſcriptio cõ
15 ſuetudinis iducat.†Item ꝑ electionem añ confirmationem nõ
datur iuriſdictio.ſi igitur ꝑ conſuetudinem habetur iuriſdictio
qõ verum eſt C.de emancipatio.liber.l.prima hoc nõ erit ante-
quã confirmetur,ſed vſus vel conſuetudo eſt confirmatio ſnia.vt
in authentica de defenſionib.ciui.§.interim.ergo act9 iudicãdi
ſine exetutione conſuetudinem ñ inducit.Item ſimile eſt de con
ſuetudine inducenda,ꝛ de reſcripto iperãdo,q2 vtrũ eſt ꝯ ius,ſʒ
ſi qs impetrauit reſcriptũ,ꝙ non tenetur ſoluere tributũ de tali
predio,non valet illud ſcriptum niſi diu fuerit in poſſeſſio,ergo
ita erit i conſuetudine ꝙ actus iudicandi ſine executione,ꝑ quã
acquiritur,poſſeſſio nõ inducet conſuetudinẽ,ꝯ ꝑ conſenſum to
tius populi vel maioris partis vtendo inducitur cõſuetudo,ſʒ
ꝑ actũ iudicandi a quo,nõ appellatur,inducit cõſenſus ad hoc,
quod fiat executio,ergo ꝑ actum iudicandi ſine executiõe iduci-
tur conſuetudo,dicendum ꝙ eſt actus iudicandi,poſtquã non ſe
paratur executio,vt qñ datur pro reo ſententia abſolutoria per
mittitur reus in pace,aut eſt actus iudicãdi,niſi ſequatur execu
tio,inducit conſuetudinem.Si autẽ ſit talis actus iudicãdi poſt
quã non ſeparat9 de executione,vt in abſolutoria,que talis poſ
ſidet poſſidenti nõ currit ꝓſcriptio,non inducitur cõſuetudo ad
argumẽ.ꝙ probat,qõ per actum indicandi ſine executiõe idu-
citur conſuetudo,q2 conſenſus ſufficit ad cõſuetudinẽ iducen-
dam,ſed ſi conſenſus firmat executionem nũ eſt locus executiõi
vt i ſnia condemnatoria,ꝛ ſecuta ſit temporis diuturnitate,que
ſufficit ad inducendã conſuetudinẽ.Primo caſu bñ iducit con
ſuetudo ſine executione inducta ſupra ꝓxi.Scdo caſu non idu-
citur cõſuetudo,niſi ſequatur executio,quia qñ reus poſſidet in
poſſidente non currit preſcriptio,ꝛ iõ non iducitur cõſuetudo,
quia conſenſus requiritur ad conſuetudinem inducendã,ſʒ con
ſenſus firmatur executione,vbi eſt locus executioni,vt eſt i ſnia
condemnatoria,ſi ſecuta ſit diuturnitas tꝑis,que requiritur ad
19 conſuetudinem inducendam.†Octauo querit,quanto ꝑ e indu
catur conſuetudo,vel preſcribatur ſcdm eos,qui dicunt conſue
tudinem preſcribi,modo venio ad queſtionem q̃ eſt i gl.tua.Et
hoc eſt querere,quantum tꝑs oporteat currere poſt vſum toti9
populi,vel maioris partis ad hoc vt inducatur cõſuetudo.dl.
Azo.ꝙ decem anni inter preſentes,viginti anni iter abſentes.
Iac.dixit ꝯriũ.cũ ſit ius informe,iõ vno tempore preſcribitur
tam inter preſentes quã quod inter abſentes ſcʒ.xx.anno.C.de
preſcriptio.long.tẽpo.l.penult.ꝛ fina.ꝛ eſt argu.ꝙ eſt ius infor
me.C.de preſcriptio.long.tempo.que circa libe.cõpe.l.ſi.ꝛ.ij.ꝛ
alii dicũt,ꝙ oportet ꝙ tantũ tempus a quo non ſit memoria cur
rat,qõ ſeruitus habens cauſam diſcontinuam tanto tꝑe a quo
nõ extat memoria,ꝓſcribit nõ minori.ff.ꝺ ſerui.l.ſeruitutes.q2
cũ conſuetudo ſit ius,q2 ꝑ vſum totius populi vel maioris par
tis in

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ſis inductur,qui vſus eſt diſcontinuꝰ:erbo tanto tempore quo
nō extat memoria,preſcribitur nō minori.¶ †Canoniſte dicūt
quod quadragenaria preſcriptio,qꝛ omne ius tāto tēpore tolli
tur.C.de preſcriptione triginta annorum.l.oēs.⁊ l.ſicut.Sed
hoc vꝛ verum ſi queratur de preſcriptione ꝯ libertatē eccleſia-
ſticā.nam dico ad rerum eccleſiaſticarū preſcriptionē,quadra-
genaria preſcriptio exigitur,vt C.de ſacroſanctis eccleſijs.l.vt
inter diuinum.⁊ authentica quas actiones,ibi ſignata.ibi.ſi cū
querit de preſcriptione rei nō eccleſiaſtice non exigeret quadra
genaria preſciptio ad aliud per quod probatur,quod tempus
tantum a quo nō extat memoria,exigit dicendū ꝙ i p̄ſcriptiōe,
qua vnꝰ preſcribit,exigitur tantū tp̄s.Sed in preſcriptiōe qua
totus populus vel maior pars populi preſcribit,minus tp̄s eri
git,vñ dicendū eſt quod decē anni ſufficiunt:quia dr̄ diuturna ⁊
diu exponitur decē ann.ff.qui ⁊ a qui.ma.lib.not.fi.l.fideicom-
miſſa.§.Ariſto.quod Iac.dixit viginti ann.qđ conſenſus maio
ris partis populi huius ciuitatis inducit cōſuetudinē,ſe maior
pars populi huius ciuitatis preſens eſt ſemper,niſi diceres,qđ
eſſent i exercitu:ſed hoc non eſt conſiderādū,qꝛ raro accipit.Itē
poſſet ſic argui cōſenſus maioris partis inducit conſuetudinē.
Sed pone.vno actu ſentiendi maior pars populi fuit preſens.
niſi appellauerit infra decennium,ſed poſt decennium habet cō
ſenſus maioris partis populi,ex quo nō pñt ap pellare,⁊ ſic poſt
decenniū cōſuetudo inducit:ergo ⁊c.⁊ ꝙ poſt decenniū habeat
tacitꝰ cōſenſus apparet:qꝛ ſi partes poſt ſententias tātū tacue
runt.videtur cōſentire,nec pñt appellare legem.C.de ap.auth.
ſed hodie,ſed dicendū quod ſi poſt decennium habeat tacitꝰ cō
ſenſus maioris partis totius populi,non tamen eſt cā ſufficiēs
ſine diuturnitate:⁊ eſt rō,qꝛ conſenſus pſeuerantia fortior eſt,⁊
perſeueramus perſeuerātiam ſi decennio duret:⁊ qđ poſt cōſen
ſum debeat labi curſus tēporis,habet.C.ad Sillā.ſimiliter di-
cūt quidā quod impoſſibile erit quod decennio inducat cōſuetu
do:hñ dabimus tale exemplū:ponamꝰ quod nunc populus vel
maior pars incipit vti ꝓ iure ꝙ nulla inducat conſuetudo:ſi di-
cas ꝙ non eſt inducta.eris ꝯtrarius tibi ipſi:quia dixiſti quod con
ſuetudo decennio inducitur:ſi dicas qđ ſit iducta cōſuetudo,ꝙ̄
dicis eſſe inductam,dicendū qđ nulla valet,niſi quadragenaria,
ſed hic non eſt quadragenaria:ergo non vꝫ.Et ſi dicas eā indu
ci,deſtruet ſeipſam dicendo quod conſuetudo erit preſcripta,⁊
valebit cōſuetudo iſta ſcꝫ qđ nulla cōſuetudo futura valeat.niſi
quadragenaria:ſ; preterita hñ valebit,nō iſta:vnde lex dat for-
mam futuris negotijs non preteritis.C.de leg.⁊ conſti.l.leges.
ergo ⁊ cōſuetudo q̄ pro lege ſeruatur,dabit futuris negotijs for
mā.vt i noſtro.§.vñ dicendum quod nulla cōſuetudo futura vale
bit,niſi quadragenaria:ita debes concludere,ſ; pone dicūt ipſi,
ꝙ maior pars populi vſa eſt,qđ nulla conſuetudo itroducta nec
introducēda valeat,niſi quadragenaria,lapſum eſt decēniū,di-
ces nec conſuetudinē inductā eſſe,qꝛ nō potes ſoluere ſicut priꝰ
certe iſtud eſt quaſi inſolubile,vñ ſimilis argumētatio eſt omne
illud.i quo populꝰ conſentit,qđ nulla ſit,lex eſt ne aliqua lex.di-
cēdū ꝙ ſit illa.q̄ ſublata ſit,alie abolite vel abſolute ſūt.ff.đ ori-
gine iuris l.ij.ſic dicā hic,ꝙ iſta couſetudo erit ꝯſuetudo.nulla
alia,nec p̄terita nec futura,qꝛ ꝑ iſtam oēs alie tolluntur,vñ dicā
nulla erit conſuetudo itroducta vel introducēda,niſi quadrage-
naria iſta q̄ in gñali ſermone conſtitutionis poſt conſtituentis vi
det eſſe excepta.C.de ſol.l.inglitio veritatis.ff.đ leg.⁊ ſena.cō.
19 l.ij.†Querit de interruptione conſuetudinis,vñ pone ꝙ populꝰ
eſt vſus ſepe ⁊ frequenter,ſecundū quod conſuetudo dicta,ꝙ cō
ſenſus totius populi habeatur,vel maioris partis ſi ſequat tē-
poris diuturnitas,ſcꝫ dicendi,nō eſt cōſuetudo.†Sꝫ pone ergo
dum eſt inter.antequā habeatur tacitus cōſenſus populi vl ma
ioris patris,vñ pone qđ duo đ populo ſit ius,ſicut ſimiliter alij
duo,⁊ alij duo, ita forte ꝙ nō remanerent niſi ſex,ꝙ ſi ſic vteret
hr̄ticus,conſenſus totiꝰ potius populi vel maioris partis,duo
vſi ſint in ꝯtrariū,poſtea vſi ſunt alij vi,ſicut ⁊ primi,dicā ne p̄ſcri
ptā eſſe conſuetudinē ſi ſequatur tp̄is diuturnitas,ſcꝫ decenniū,
non obſtāte contrario vſu duoꝝ interueniēte anteq̄ꝫ haberetur
ꝑ vſum conſenſus tacitus maioris partis populi,dicūt quidaꝫ
ꝙ nō,qꝛ interrupta eſt,vñ reuertitur ad ſua vitia.Et quicquid ē
actū toto tempore antecedēte nihil valeat ſicuti vera p̄ſcriptio
ne.Et de nouo oportet quod incipiant vti,vt tot quot oportet,ꝙ
vſum eoꝝ habeatur conſenſus totiꝰ vel maioris partis populi,
⁊ hoc dicunt ꝑ legē,qđ ſi tu preſcribis rē meam,⁊ fuerit interru
pta tua poſſeſſio quantuncunq̄ꝫ autē poſſediſti,tibi nō prodeſt,
ex quo non erat cōpleta p̄ſcriptio ⁊ redit ad ſua vitia,⁊ opꝫ qđ
de nouo incipias poſſidere.⁊ quod tāto tēpore poſſideas,ꝙ ſuf-
ficiat ad p̄ſcriptionem inducendam,vt ff.de vſucap.l.gñaliter.
Sꝫ dicēdum eſt ad iſtam queſtionē,quod ille falſum alias pecca
tum fecit,qui dixit p̄ſcribi conſuetudinem,vnde nō inducitur ꝑ
viam p̄ſcriptionis,ſꝫ ꝑ cōſenſum populi collectū particulariter
hodie vtunt duo đ populo.Itē cras alij duo,⁊ ſic de alij pluribꝰ
veniunt duo,⁊ vtuntur vt primi ⁊ alij duo ſimiliter,ita ꝙ habe-
tur ⁊ inducitur cōſenſus totius populi vel maioris partis non
obſtāte vſu duorū.igit cū conſuetudo inducat ex tacito cōſenſu
maioris partis populi,vt hic.⁊ ff.de leg.⁊ ſenatuſcō.l.đ qbꝰ.di
co ꝙ cōſuetudo inducitur non obſtāte ꝯtrario vſu duoꝝ,vñ contra
rius vſus duorū in medio,nihil plus impedit,niſi ꝙ nō compu
tabit vſus eoꝝ ad habendū conſenſuꝫ tacitū maioris partis po
puli.Et ſic nec inducēdū conſuetudinem,vñ arg.procedit ac ſi
conſuetudo proprie p̄ſcriberet,ſꝫ hoc falſum eſt.vñ in cōſuetu-
dine non eſt proprie p̄ſcriptio niſi abuſiue,vt dictū eſt,qs ergo
eſt modus interrūpēdi conſuetudinē,dicendū qđ ſi mortui ſunt
vtentes lꝫ non fuerunt.tamē eoꝝ vſus ex quo mortui ſunt,non
cōputātur ad habēdū tacitū conſenſum totius populi,maioris
partis,vt ff.cōmunia pre.l.receptū.vñ cum mortui ſunt.lꝫ fue-
rint vſi,eoꝝ vſus non debuit cōputari.nā opꝫ quod i illo puncto
quo perficiēda eſt conſuetudo,habeatur cōſenſus maioris par-
tis popili vel totius,qui hodie,⁊ quando ꝑficiēda ē conſuetudo,
ſꝫ certe eorum qui mortui ſunt,non pōt haberi conſenſus mō,⁊
iō interrumpitur couſuetudo ꝑ mortē illorum,ſicut nec conceſ
ſio facta ſeruitutis ab eo qui mortuus eſt,poſtea añ conceſſionē
nō vꝫ,vt đ.l.receptum,ſꝫ hec interruptio eſt abuſiue.Itē peni
tētia ſi nos vtimur,ſꝫ ſi poſtea penitemus tacite vel expreſſe cō
putabitur vſus noſter ad habēdū cōſenſum tacitū maioris par
tis populi,cur interrumpitur conſuetudo abuſiua,ſꝫ ꝯ hoc ar-
guit ⁊ vr̄ quod ex quo ſemel conſenſimus vtendo,lꝫ poſtea diſ-
ſentiamꝰ,⁊ hoc non obſtante primo vſu quē fecimꝰ,lꝫ mō ꝑuer
tamus computetur,⁊ hic per legē đ ſerui ruſti.predi.ꝑ fundū,
in fi.Quod imo dicendum computatur,ex quo nos penitemꝰ,⁊
ad rationē dicendū ꝙ ad conſuetudinē inducendā,exigitur cō-
ſenſus totiꝰ populi vel maioris partis,vt conſentiat totꝰ popu
lꝰ vel maior vt populus,non vt q̄libet nō vt ſinguli ſꝫ vniuerſi,
vñ collegiū facit epiſcopū.non vt quilibet,ſed vt collegiū,pone,
Quilibet de collegio conſentit ſingulariter qñ cōgregati ſunt,
nonne pōt penitere q conſentit vt non valeat electio ⁊ certe ſic
vt plures compromittūt ſe i arbitris,cū compromittit i eos,vt
in plures oēs eſſe debent preſentes,⁊ ſimul arbitrari,ad hoc qđ
valeat arbitriū,vt.ff.de arbi.l.itē ſi vnus.§.ff.⁊.l.j.ſꝫ lꝫ i illa l.ꝑ
fundū ꝯtriū allegata valeat conceſſio,qꝛ ille qui conceſſit ſeruitu
tē erat obligatꝰ ⁊ iō nō potuit penitere,ſꝫ in conſueditudine in-
ducenda non eſt quis obligatus ante inductā cōſuetudinē:⁊ be-
ne dixi.ꝙ in.đ.l.valebit cōceſſio ſinguloꝝ:iō lꝫ poſtea penitēāt
nō nocet,vt in fine illius:qꝛ cōceſſio ab initio tenuit ꝙ eſt multū
20 notabile.†Itē qꝛ deducit cōſuetudo iudicū, aliquis allegat cō
ſuetudinē quā actio intentabit:dicūt quidā ꝙ cōditio ex lege ꝙ
cōſuetudo legis mutatur:vt in hoc.§.đ ꝛ.⁊ cōditio ex lege habet
locū,quoties noua inducitur obligatio neceſt cautū quo genere
actionis agatur:vt.ff.de cōdi.ex.l.vnicu.dicēdū ꝙ eſt incōplete
dictū:vnde cōſuetudo quādoq̄ꝫ dat actionē,quādoq̄ꝫ exceptionē,
quādoq̄ꝫ nec actionē nec exceptionē dat ſi ſit cōſuetudo inducta
pro reo:vt ſi ſit cōſuetudo ꝙ reꝰ nō teneatur ſoluere debitū itra
certū tp̄s,certe ex iſta conſuetudine datur exceptio,⁊ vocabitur
exceptio in factū : vel generali nomine voces eā ſcꝫ exceptionē
doli:vt.ff.đ doli exceptio.l.ij.§.generaliter.Aliqñ cōſuetudo in
ducat actionē:vt eſt videre vbicunq̄ꝫ inducit obligationem:vt ſi
ſit cōſuetudo ꝙ ego ⁊ quilibet te inuito.poſſumꝰ accipere đ lapi
dibꝰ tuis,⁊ currū onerare oblato tibi p̄tio:vt.ff.cōmu.p̄di.l.ven
ditor.§.ſi cōſtat.cōſuetudo hoc caſu dat actionē tantā:hoc intel
ligo ꝙ detur cōditio ex lege.l.vnica.aliqñ neq̄ꝫ actio neq; exce-
ptio oritur ex conſuetudine:vt qñ conſuetudo inducit dominiū
vel ſeruitutē:⁊ tūc non datur cōditio ex lege,ſed cōmunes actio
nes q̄ pro dominio cōpetūt vel ſeruitute:vt de rei ven. vel nega
tur actionem:qꝛ cū dominiū ſit vnū, ⁊ ex vna cauſa nō ex diuer-
ſis ſimiles ⁊ ſimiles:vna oritur actio ſcꝫ rei vēdicatio: vñ pone
ꝙ conſuetudo eſt in Anglia ꝙ maior natu habeat totā terrā in-
tentabit ne cōditionē ex lege:dicendū ꝙ non: qꝛ illa perſonalis
eſt inſtitutio,đ actio.§.ſic itaq̄.vnde intētabit petitionē hr̄dita
tis:pone, cōſuetudo eſt ꝙ quilibet ex lapidicina aliena pōt ex-
here plenū currū de lapidibꝰ oblato p̄tio,quo formauit libellū,
oportebit nūc allegare cōſuetudinem in libello:vt dicat ꝙ talis
cōſuetudo eſt,quod quilibet de lapidicina aliena pōt extrahere
currū plenū de lapidibus oblato pretio,vnde cū ſim paratꝰ tibi
offerre pretiū peto a te vt permittas currū plenū de lapidicinis
extrahere mihi,⁊c.videtur ꝙ non oportet allegare,qꝛ conſuetu-
21 do legis mutatur,vt in hoc.§.dicit.†Sed pone,ꝑmiſiſti mihi nu
do pacto donatiōis cā aliqđ nonne in libello ſufficit dicere, do-
naſti mihi talē rem,vel promiſiſti dare quā peto,⁊c:certe ſic nec
erit neceſſe dicere quā ago cōtra te conditionē ex lege.⁊ hoc di-
cit lex.C.de donatio.l.ſi qs argētū certe nō oportet:ergo nec in
libello oportet inſeri quod hic eſt cōſuetudo:ſed contrariū dicet

a dum ꝙ imo opoꝛtet dicere in libello,[a] quod cõſuetudo legis mu
tatur:verum eſt in illis in quibus eſt eadẽ ratio,ſed nõ eſt eadẽ
quod lex debeat inſeri i libello ſicut cõſuetudo,quia lex dꝫ eſſe
certa apud omnes.non autem de conſuetudine eſt ſic:qꝛ i iſta ci
uitate eſt vna conſuetudo,⁊ in alia:vnde cõſuetudo per factum
inducitur,quia per vſum:⁊ facta ſunt infinita ⁊ incerta:iõ erroꝛ
iuris qui eſt finitur,⁊ certũ.ff.de iuris ⁊ facti igno.l.pꝛima ⁊ ij.
Ex equitate tamen poteſt dici,ſi agant tales pſone que nõ igno
rant conſuetudinem eſſe talem,ſaltem nõ debebãt ignoꝛare:qꝛ
ſint de ciuitate vt diu ibi moꝛati fuerũt,non opoꝛtet qđ cõſuetu
do inſerat in libello,arg.ad hoc.ff.de iuris ⁊ fac.igno.l.regula.
§.ſꝫ ſi facti.modo eſt i iudicio cõſuetudo,quomodo ꝓbat:dicut
quidam vt Azo,⁊ ponunt vnũ modum,⁊ modus pꝛobãdi vel di
gnoſcendi conſuetudinẽ eſt ſi bis fuerit iudicatũ:⁊ de hoc nõ di
co quod vidiſti ſupꝛa quod ſufficiat bis vel ter,ſed arbitrio iudi
cis relinquendum eſt:alius modus ſecundum Azo.eſt,ꝙ libelli
querimoniarum bis fuerũt ſepulti,ſed quidã dicũt qđ Azo,cũ
hoc dixit,noluit tradere modũ inducẽdi conſuetudinem,ſꝫ vo-
luit ponere exemplũ cõſuetudinis iam inducte,credo ꝙ hic fuit
mens i ea. Pone exemplũ:popul⁹ ſic vtebatur cõſuetudine,vt
ſi aliqs petebat in ꝯrium cõpulſus vel repulſus:qꝛ dixit iudex
non audiam te,qꝛ conſuetudo eſt i cõtrariũ:iſta repulſio perin-
de eſt ac ſi expꝛeſſe iudicatũ eſſet cõtra conſuetudinem argumẽ
to.ff.de negotijs geſtis.l.ſi antẽ.§.ſi quocunque modo.ali⁹ mo-
dus ſecundum eum ſi fuit obtentuꝫ in cõtradictoꝛio iudicio:qꝛ
vnus allegauit conſuetudineꝫ,alius negauit,iudicatũ fuit ꝓ cõ
ſuetudinẽ,vt ff.de legatis.l.cum de cõſuetudine.ſed nõ placuit
Iacõ.⁊ merito:qꝛ lege iudicatum fit inter duos,qđ fit conſue-
tudo,nõ pꝛopter hoc pꝛeiudicatur alijs:vt inter alios fit cõſue-
tudo,qꝛ res inter alios acta.§.res inter alios acta.i rubꝛo ⁊ in
nigro. Iſti modi nõ placẽt:dixerũt quidã quod hꝫ ꝓbare per te
b ſtes:[b] dicunt quidã alij,quod falſum eſt:qꝛ teſtes habent depo-
nere de acto,nõ de iure,ſed cõſuetudo eſt ius,quo nõ habet im-
pꝛobare ꝑ teſtes,maioꝛ pꝛobat.C.de teſti.l.teſtiũ.minoꝛ patet.
ſupꝛa eodẽ titu.§.ius noſtrũ.ſed dicẽdum quod teſtes nõ debẽt
reponere de iure,quod non cõſiſtit in facti varietate:vt ſi qs alle
gat legẽ ⁊ vult pꝛobare ꝑ teſtes,⁊ ſic quod ſit lex vt i pemio.ff.
in fi.ſed ius cũ conſiſtit in facti varietate:vt ſi qs allegat legẽ,⁊
vult pꝛobare ꝑ teſtes quod ſic ſit lex:vt in pꝛoemio.ff.i fi.ſꝫ ius
conſiſtit in facti varietate vt eſt conſuetudo,bñ põt pꝛobari per
teſtes,ſed certe fatu⁹ eſſet ruſticus,ſi deponeret hoc eſſe cõſue-
tudinẽ:qꝛ neſcit qđ ſit cõſuetudo,vnde talis modus ꝓbãdi non
valet,licet Iac.hic videat appꝛobare:quia idẽ dicit de fama.ff.
de teſtibus.l.iij.§.eundem.cuius pꝛobatio ſimilis eſt ꝓbationi
cõſuetudinis. Sꝫ pone,teſtes deponunt qđ ita eſt,frequentatuꝫ
ſepe ⁊ frequenter viſitatũ,nunquid ſufficit ad hoc ꝙ pꝛobet con
ſuetudo:dicũt quidam quod nõ:qꝛ adhuc non habemus de diu
turnitate:ſed ſi vnus de teſtibus deponeret de vſu frequẽti,ali⁹
de diuturnitate,ſufficeret vt ipſi dicũt:ad hoc qđ pꝛobatũ eſſet
eſſe conſuetudinẽ.ſed dicendũ quod falſum eſt:imo exigũt duo,
vt de eodem deponant ad hoc,quod valeat pꝛobatio:qꝛ vbi non
eſt numerus determinat⁹,duo ſufficiũt ⁊ duo exigũt.ff.đ teſtib.
l.niſi.vñ opoꝛtet quod ambo de diuturnitate deponãt.⁊ ambo
22 de frequentia.†Sed pone:ambo de diuturnitate deponũt,vñ di
cũt qđ decẽ anni ſunt elapſi quod nos vidim⁹ ſicuti de frequẽtia
quomodo deponent.ponatur vnus de teſtib⁹,infra đt.ego vidi
quod infra fuerit iudicatum inter iſtos duos,alius inter alios:⁊
ſic de alijs infra ꝙ deponũt de vſu maioꝛis partis populi:dico
qđ nõ vꝫ teſtimoniũ iſtud:qꝛ ſingulares ſunt in teſtimonio ſuo.
quidam tamen dicunt ꝯrium ⁊ ad hoc inducunt duas leges.ff.
de aqua pluuiali arcenda.l.in ſumma in fi.⁊ ff.de ꝓba.l.ſi arbi
ter.pꝛimã legẽ ſic inducũt:qꝛ q vult agere actionẽ aque pluuia
li arcende contra vicinũ,in cuius fundo eſt opus manufactũ,ꝓ
pter quod venit aqua rapidioꝛ ad fundũ vicini,vicin⁹ cui nocet
opus đt illud eſt factuꝫ a tempoꝛe a quo bñ extat memoꝛia,ſi te
ſtes quos ꝓducit qui deponũt ſe vidiſſe taleꝫ,qꝛ vidit illud op⁹
fieri,licet deponãt de alio,tamẽ valet ꝓbatio:qꝛ licet ſint ſingu
lares in teſtimonijs ſuis tamen concoꝛdãt etiam hoc ad qđ pꝛo
ducũtur ſcilicet quod extat memoꝛia,iſtud opus fuiſſe factũ ita
hic licet ſint ſingulares in teſtimonijs ſuis.tamẽ i eo qđ intẽdũt
ſecundum frequentiã,intendunt deponere ⁊ nõ deponũt,qꝛ iſte
qui dicit ꝙ vidit ita iudicatum inter iſtos de vno actu,deponit,
⁊ ſic nõ de frequentia,vnde ad illam legẽ quã inducũt eſt dicẽdũ
quod ibi deponũt de eo ad quod ꝓducunt. Dicunt enim ad hoc
ꝙ viderãt aliquem habere memoꝛiã de tẽpoꝛe ⁊ fide ponit vn⁹
quod vidit aliquem,⁊ ſic concoꝛdant i hoc ad qđ pꝛoducuntur,
ſed hic debet deponere ⁊ frequentia ⁊ hoc non deponit aliqs,ſꝫ
celat veritatẽ:qꝛ ſemel ita vidit inter duos ita eſſe iudicatũ:rõ
de eo ad ꝙ pꝛoducuntur nihil deponunt:idem poteſt dici,ꝙ ibi
eſt ſpeciale ꝑ ꝑ difficultatem pꝛobandi:iſtud quod a tãto tẽpoꝛe
factum eſt,ſimiliter ex parte rei vult pꝛobare:quod ſi eſt tãtum
tpˢ ⁊ quo nõ extat memoꝛia,dicet ne teſtis,non vidi aliquẽ q ha
beret memoꝛiã:certe nõ valeret hoc teſtimoniũ:ꝙ ſi ipſe vtrum
viderit vel nõ aliquẽ,qui haberet memoꝛiam.ff.de ꝓbationib⁹.
l.ſi arbiter ad fi.vnde pꝛopter difficultatẽ pꝛobandi quod tantũ
tempus lapſum ſit a quo non extat memoꝛia,admittat tale teſti
moniũ:⁊ eſt ſpeciale ꝑ ꝑ difficultatẽ:quomodo ergo pꝛobat cõ-
ſuetudo,exigũtur tria pꝛobari.frequentiam,diuturnitatẽ,vſum
maioꝛis partis populi:vñ opꝫ ꝙ ambo teſtes deponant de fre
quẽtia ⁊ diuturnitate,⁊ ꝙ iſta dicãt decẽ anni ſũt elapſi,ꝙ nos
vidimus vti ſepe ⁊ frequenter.de frequẽtia habet.ff.đ teſt.l.iij.
ad fi. Sed qꝛ põt eſſe ⁊ frequenter inter duos,nec hoc iducit cõ
ſuetudinem:ideo opoꝛtet quod maioꝛ pars populi vſus fuerit:
hoc eſt impoſſibile ꝓbari vel difficile eſt:ideo defectiue ꝓbabit
ſicut dixim⁹ i intereſſe affectionis:nam de animo nõ põt ꝓbari,
⁊ ideo nõ plane ꝓbat,ſꝫ cõiecture ex qbus pꝛeſumit anim⁹ vel
affectio ꝓbãtis.de hoc habes no.C.ad l.Coꝛ.de ſic.l.j.ſi in caſu
noſtro põt liquido pꝛobari argumẽtũ,vtendũ eſt.ff.de re mili.l.
nõ oẽs.§.a barbaris.vnde eſt,de frequẽtia vſus,de diuturnita-
te bñ deponũt,quia poſſibile eſt pꝛobare:ideo de iſtis plene de
ponũt:ſed de tertio,ſcꝫ quod maioꝛ pars populi ita fuit vſa,qꝛ
impoſſibile eſt bñ pꝛobare,ideo ita deponũt:nos credim⁹ ꝙ po
pulus vel maioꝛ pars populi ſic vſa eſt.ad hoc eſt.ff.de ꝓba.l.
ſi arbiter.i fi.vñ teſtis dicit,ibi credo qđ non viderim⁹ aliquẽ q
habuit memoꝛiam operis facti,vel aliter pꝛobabit vſus ſeu cõ
ſenſus maioꝛis partis populi:verum eſt ꝙ exiguntur tot actus
quot habeat cõſenſus maioꝛis populi:verbi gratia:cũ iudicat
habeo conſenſum coꝝ inter quos iudicat ⁊ omniũ aſſiſtentiũ,po
ne vn⁹ teſtis dixit,vidi ita iudicari ter:erãt infiniti homines đt
alius:ego ſimiliter fui,⁊ vidi ita iudicari,⁊ erant ibi infiniti ho
mines:qđ arbitrabitur iudex:⁊ ego credo ꝙ illi qui fuerũt i ꝓn.
ſnie faciunt,bñ maioꝛẽ partem populi.vnde arbitrabitur iudex
vtrum ex actibus qui pꝛobantur,pꝛobet cõſenſus totius popu
li vel maioꝛis partis populi:ſed nonne dixit lex,ꝙ ꝓtoꝛ ex his
q̃ frequenter ita obſeruata ſunt ſtatuere ſoli:C.q̃ ſit longa cõſue.
l.j.⁊ C.de hẽr.pa.l.an i totũ.dicendum quod frequẽtius accidit,
ꝙ plures act⁹ exigant.ſcilicet ꝙ duo ita vtunt,poſtea alij duo ⁊
alij duo,⁊ ſic inductũ vſqꝫ ad maioꝛẽ partẽ populi,⁊ ita frequẽ
tia actuum exigitur,quoniã ad ea q̃ frequẽter accidũt iura ada
ptantur.ff.de leg.⁊ ſena.cõ.l.nam ad ea. Et ideo đt frequẽter ſꝫ
ſi vnus actus eſſet,ex quo haberet cõſenſus maioꝛis partis po
puli,dico ꝙ ſufficeret vnus:vñ ſi iudex iudicat hoc eſſe conſue-
23 tudinẽ ⁊ non induci ſi non vt iudex hoc ſciat.†Querit de iurib⁹
conſuetudinis:vtrũ cõſuetudo poſſit dare iuriſdictionẽ:⁊ dicũt
qdã ꝙ eſt caſus legis.C.de emã.li.l.j.ſꝫ illa lex loquitur de vo-
lũtaria iuriſdictione non contentioſa vñ dicẽdũ ꝙ poteſt,⁊ hoc
pꝛobatur:qꝛ ſic nõ refert:populus declarat voluntatẽ ſuam ex-
pꝛeſſe faciendo legem:vel tacite faciendo conſuetudinẽ,vñ volũ
tas expꝛeſſa populi vel tacita ꝓ eo reputatur.ff.de leg.⁊ ſe.cõ.
l.de quibus,ad finem. Sed populus expꝛeſſe poteſt dare iuriſ-
dictionẽ,vt in auth.de defen.ciui.§.interim.iij.col.ergo ⁊ tacite
ſic conſuetudo põt dare iuriſdictionẽ contentioſam. Sed q̃rit,v
trũ poſſit dare verũ imperium conſuetudo:⁊ videt ꝙ nõ:quia
populus nõ põt expꝛeſſe nec tacite.niſi eligere defenſoꝛẽ,vt in
auth.de defen.ciui.§.iterũ.⁊ ille merũ imperiũ nõ hꝫ,ſꝫ impera
toꝛ ſolus poteſt eligere maioꝛes iudices.ff.ad.l.iul.ambi.l.vni
ca.itẽ ad hoc ꝙ ꝑ conſuetudinem acquiratur merũ imperiũ ali
cui,exigeretur ꝙ maioꝛẽ partem populi ſuſpendiſſet,qꝛ ꝑ ſnĩaꝫ
a qua nõ eſt appellatũ,videtur tacitus cõſenſus eius cõtra quẽ
iudicatum eſt:cũ igitur ad cõſuetudinẽ exigitur cõſenſus maio
ris partis populi,ſequeret ꝙ maioꝛ pars eſſet cõdẽnata ad ſuſ
pendẽdũ,ad hoc ꝙ habeatur illud merum imperiũ ꝯ cõſuetudi
nẽ:⁊ illud ar.neceſſario cõcluderet,niſi colligeret alio modo cõ
ſenſus maioris partis populi,quaꝫ colligit ꝑ illud ar.ſolutũ eſt
ſupꝛa ſicut ſupꝛa tactũ eſt:dic ꝙ nõ colligit:tamẽ conſenſus cõ
dẽnatis ſi nõ appellãdo,⁊ ſic de alijs cõdẽnatis:⁊ ſic procedit ar.
ſed colligitur cõſenſus maioꝛis partis populi ꝑ cõſenſuꝫ,vt ꝑ
dixi in ſuperioribu⁹:vñ ⁊ dicendũ eſt qđ ꝑ conſuetudinem põt
induci ius habendi merum imperiũ vel miſtũ:ſꝫ foꝛte exigeret
tantũ tempus a quo nõ extat memoꝛia,⁊ hoc ꝓbatur ſic.ius ha
bẽdi caſtrum hꝫ ſua appenditia,ſcilicet habere furcas:ſꝫ habe
re caſtrum imperio,põt quilibet qui literas hꝫ ab imperatoꝛe,
vel qui habet antiquitatem ꝑ ſe:qꝛ anteceſſoꝛes ſui habuerũt ⁊
heredes anteceſſoꝛum,⁊ heredes hẽrdũ anteceſſoꝛum.⁊ ſic tẽpo
re a quo nõ extat memoꝛia vt C.familie herciſ.l.ij. Si vero ꝑ an
24 tiquitatẽ quis põt habere caſtrum,ergo ⁊ merũ imperiũ.†Que
ro a te,an conſuetudo poſſit ligare infantes ⁊ furioſos.dicũt q-
dam quod nõ,qꝛ cõſuetudo per tacitum conſenſum populi idu-
citur,ſed illi non poſſunt conſentire.ff.loca.⁊ condu.C.de leg.l.
q ad certũ.⁊.ff.đ iur.codici.l.ij.§.furioſus. Dicẽdũ ꝙ imo,quis
legi poſ

legi poſſunt conſentire. ff. loca. ⁊ condu. l. q ad certū. ⁊ ff. de iure
codicil. l. ij. furioſus. Dicēdū quod imo qꝛ lege pñt legari: ergo
conſuetudine, que lex mutatur, vt hic, ⁊ qđ lege ligent, habet. ff.
de officio. ꝓcō. l. diuus. ff. ad l. Julia. de pec. l. tertia. Dicēdū
ergo, ꝙ nō pñt cōſentire, niſi maioꝛ pars populi cōſentiat. ff. ad
municipa. quod maioꝛ. vel eſt dicendū quod ad cōſuetudinē in
ducendā nō exigitur iſtoꝛum cōſenſus, quia nec in electionibꝰ
conſenſus talium exigitur. ff. de mune. ⁊ ho. ad rempublicā. Et
cū dr̄ quod conſuetudo exigit maioꝛē partem ciuium, verū qđ
exigeretur ad ſtatutum frangendū, vnde iſti nō ſunt tales, ſimili
25 ter nec mulieres. †Queritur an liget clericos ſi ꝓbet cōſenſus
maioꝛis partis laicoꝛum; dicendum qđ nō: qꝛ duo ſunt populi,
clerici ⁊ laici, qꝛ duos habēt iudices, ideo duo ſunt populi. ff. de
aſſeſ. l. ii. in eadē. vnde nihil habent cōmune clerici cum plebeis
actibꝰ. C. de epiſco. ⁊ cleri. l. placet. ideo ⁊c. ſcilicet ꝙ cōſuetudo
laicoꝛū non debet ligare clericos. Item ſtatuta plebeioꝛū nō li
gabant patres: alias nonnulle niſi poſtquam facta fuit cōcoꝛdia
nobiliū ⁊ plebeioꝛū: ⁊ volūt nobiles, quod ſtatuta plebeioꝛū ſer
uarentur apud eū, vt ſupꝛa eodē. l. plebei autem. ſic ergo nec ſta
tuta nec cōſuetudines laicoꝛū pari ratione debent ligare cleri
cos, qui maioꝛes ſunt reſpectu laicoꝛū. C. de ſumma trini. ⁊ fide
26 ca. l. tertia ad fi. †Querit. an cōſuetudo liget extraneos: pone,
cōſuetudo eſt i ciuitate iſta, ꝙ qui extrahit cultellū, ſoluat decē.
venit qdā extraneus, ⁊ extraxit cultellum: queritur, an liget iſtū
vt teneat ſoluere decē: vr̄ ꝙ nō eſt ſubiectus populo: q induxit
conſuetudinem: ergo eius ſtatuto vel cōſuetudine nō dꝫ ligari:
dicēdū ſi ignoꝛabat, non ligat, niſi ſit craſſa ⁊ ſupina ignoꝛātia:
quia fuit in ciuitate per annum: inducunt quidam: ſed dic qđ an
craſſa ſit vel nō, hoc iudicis arbitrio eſt relinquēdū, vt. ff. de iure
delibe. l. j. ſi nō ſit craſſa, nō tenet. ff. de decre. ab oꝛ. fa. l. fi. ꝯ craſ
ſa ignoꝛātia habet. ff. de iuris ⁊ fac. igno. l. regula. §. ſꝫ facti. ſꝫ ſi
ſciens: dices quod extrahēdo cultellū delinquit, ⁊ ſic rōne deli
cti contrahit foꝛū: quare conſuetudo ligat eum, nō vt extraneū,
ſed vt ſubiectū. ſimiliter ſic eſt in cōtractu. Pone, eſt cōſuetudo
in ciuitate iſta quod q emit aliquid poſt hoꝛam tertiā ſoluat de
cem, quidā extraneus emit poſt hoꝛā tertiam, ſi ſciens cōſuetu
dinem emit. tenetur ſoluere decē, qꝛ ſoꝛtitur foꝛum ratiōe cōtra
ctus: ⁊ iſta cōſuetudo ligat eum, nō vt extraneum. ſꝫ vt ſubiectū.
Sed pone, Et talis conſuetudo quod qui trāſit vltra pontē tene
tur ad decē, ſi extraneus tranſit ſciens, etiam non ligat cōſuetu
dine populi, cui nō eſt ſubiectus. Similiter ego dico qđ ſi cōſue
tudo ſit quod aliquis nō cōtrahat poſt hoꝛam tertiā, hīc ſubijci
tur quantum ad contractum ⁊ conſequentiam contractus, ita ꝙ
poſſit conueniri, alias contrahit, ſed nō tamen quo ad penā que
pꝛeſtari debet ſecundum eoꝛum conſuetudinē nō ligatur. Simi
27 liter dicā in delicto. †Querit. vna eſt cōſuetudo i foꝛo actoꝛis,
alia eſt i foꝛo rei, alia in foꝛo iudicis, que ſeruabitur: Uidetur ꝙ
conſuetudo actoꝛis: qꝛ ex ꝑſona actoꝛis ius metimur. ff. ſi pars
here. pe. l. j. Reſpō. vr̄ quod rei. C. de iuriſdictio. omniū iudi. l.
iuris oꝛdinē. Uidetur ꝙ iudicis. ff. de reſti. l. iij. ad fi. Dicēdum
quod cōſuetudo aut eſt ad litem oꝛdinandam, vt foꝛte ꝙ libellꝰ
nō offeratur, vbi ⁊ tūc inſpicitur cōſuetudo loci iudicis i quo agi
tur: ⁊ tunc conſuetudo iudiciꝫ ſeruatur. ff. de reſti. l. iij. ad fi. aūt
ad litem decidandam, vt ſi aliquis agit ex pacto nudo, ⁊ ōt talē
eē cōſuetudinē ꝙ ex pacto nudo actio oꝛitur, vel ꝙ poſſit extra
here lapides de lapidicinis rei ꝓ certo pꝛetio vel ſimiliter, tūc
inſpicitur conſuetudo loci cōtractus, vt ff. de euictio. l. ſi fundū.
Queritur. tu habes domiciliū in ciuitate iſta, poſſides fundū in
Anglia. volo te cōuenire in ciuitate iſta pꝛo fundo illo ꝙ poſſuꝫ.
C. vbi i rē actio. l. fin. que conſuetudo inſpicit an debeat pnūcia
ri ſecundū conſuetudinem iſtius loci in quo conuenio, vel loci in
quo ſunt poſſeſſiones: Dicendū ꝙ ſi conuenio te ex ꝯctu, tūc ſe
cundum conſuetudinē loci in quo ſunt poſſeſſiones: qꝛ poſſeſſio
habet pꝛo contractu. vt. ff. de iudici. l. nō alias. §. ſed poſtulāte
in re actio. Sed tunc queritur a iudice ſic, In teſtamēto qdā te
ſtatur, in ciuitate iſta habet bona, ⁊ in Anglia: in bonis que ſunt
hic. ſeruabitur ne cōſuetudo illius loci: videtur quod nō ſit idē
in teſtamento, ſicut in contractu: quia verba contraxerunt, geſſe
runt nō pertinent ad teſtamentū. ff. de ver. ſign. l. verba ꝯxerunt.
Item iam ſequeretur ꝙ idē partim decederet teſtatus, partim
inteſtatꝰ ſi diuerſe eſſent conſuetudines. Dicendū ꝙ verū nō ꝙ
iure noſtro pōt qs decedere partim teſtatꝰ ⁊ partim inteſtatꝰ:
ex diuerſitate iurium eſt hoc, ⁊ cōſuetudinem ſic nos videmꝰ ꝙ
hoc pōt eſſe ex diuerſitate pactoꝛū, vnde pluralitas pactoꝛū fa
cit quod aliquis decedat teſtatus ⁊ inteſtatus: ita ibi pluralitas
iurium, vſuum. ⁊ conſuetudinum. Et eſt bonū ſimile, qꝛ ſicut pri
tenemur obedire. ff. ꝯ iuſtitia ⁊ iure. l. veluti. ita ⁊ legibꝰ. C. de le
gibꝰ ⁊ ſenatuſconſultis ⁊ longa cōſuetudine. l. digna vox eſt. ſic
⁊ cōſuetudini cū lex mutet hic ⁊ ff. ꝯ legibꝰ ⁊ ſenatuſcōſultis. l. ꝯ
qbꝰ, ⁊ q pluralitas prin. hoc faciat ꝓbat in l. illa difficili. ff. de
adoptio. l. ſi arrogatoꝛ. Itē vt ſcias qn̄ cōſuetudo derogat. l. ſe
cūdē. quando non, ita diſtingue. Conſuetudo aut eſt ſecūdū legē
aut pꝛeter legē quod ita vult ſicut lex ſcripta. ⁊ tūc nō refert cū
equipolleāt. aut etiā eſt pꝛeter legē vt eſt videre feudū. ⁊ in iſtis
duobꝰ caſibus planū eſt quod tenet ⁊ ſeruata eſt, vt ff. de legibꝰ
⁊ ſenatuſconſultis ⁊ longa conſuetudine. l. de quibus. in pꝛinci.
aut eſt contra legem cui eſt cōtraria ſi ꝓcedit: vt ſecūdū antiqua
tēpoꝛa erat conſuetudo ꝙ non ſepelirentur mortui i ciuitate: fa
cta eſt lex poſtea que ſtatuit ꝙ nō poſſent ſepeliri: hoc caſu ſerua
tur lex: vt ff. de ſepul. viola. l. quarta. §. diuꝰ. ſi nō ſeruat ꝯſuetu
do l. cui eſt ꝯria. aut illa conſuetudo que ſequit eſt cōmunis vbi
⁊ totius populi, nec hoc caſu diſtinguitur ſit inducta ꝑ erroꝛeꝫ
vel non: qꝛ nō eſt veriſimile totū populum vel maioꝛē partē po
puli errare, ⁊ tollit. l. vbique ſic loquit. l. ff. de legibꝰ ⁊ ſenatuſcō
ſultis. l. de qbus i fine ſi ſit legalis aut eſt introducta ꝑ erroꝛē ⁊
tunc non valet: vt ff. de legibus ⁊ ſenatuſconſultis. l. q non eſt ra
tione. Si vero per erroꝛem, ⁊ tunc aut eſt cōtraria iuri naturali
⁊ non valet qꝛ iura naturalia immutabilia ſunt infra eo. §. ſꝫ na
turalia. aut eſt cōtraria iuri ciuili, ⁊ tunc aut eſt introducta ꝯ li
bertatē eccleſie ⁊ nō vꝫ: vt C. de ſacroſanctis eccleſijs. auk. cām.
ſi cōtra publicā vtilitatē non valet: qꝛ nec damnoſa fiſco ⁊ cete.
C. de pꝛecibus imperatoꝛi offerendis. l. nec damnoſa. ⁊ ſi ꝯ ius
vel vti. publi. l. fin. Si vero non ſit contra vtilitateꝫ pꝛiuatā, aut
per ipſam enoꝛmiter leditur, ⁊ nō valet: qꝛ nec reſcriptū pꝛinci
pis, vt C. de pꝛecibꝰ imperatoꝛi efferēdis. l. quoties. Si vero ꝑ
eam leditur modice. tunc aut eſt conſuetudo. l. ꝓbata expꝛeſſe:
qꝛ dicit. l. ꝙ ſi poſtea venit conſuetudo in cōtrariū quod valeat
⁊ non valet. vt. C. de vſur. eos. Si vero nō ſit repꝛobata expꝛeſſe
in lege: qꝛ lex pꝛohibet conſuetudinē introduci cōtra ſe: tūc vin
cit lex i ſuo loco, vt hic: ⁊ intelligo ſi dicat lex. nō valeat cōſuetu
do in ꝯriū intelligatur non ſolum i pꝛeteritum, ſed etiaꝫ inducē
da in futurum. vnde eſt cōſuetudo quod res vendita infra annū
poſſit retrahi ⁊ pꝛoximioꝛi cognato repꝛobatur ꝑ legem. C. de
cōtrahē. empti. l. iamdudum ⁊ intelligo de inducenda, ſicut de
iam inducta, Barto. ⁊c.

1 ☞ Ius naturale pꝛimeuum an ſit mutabile.
2 Ius gentium vnico pꝛecepto totaliter mutari non poteſt.
3 Ius vnum ciuile per aliud ciuile bene mutatur.

Sed naturalia iura. ⁊c.

Quidā intelli
gūt ꝙ fiat cō
paratio iuris naturalis pꝛimeui ad ius ciuile. Sꝫ ius ciuile eſt
1 mutabile, naturale ius pꝛimeuū eſt mutabile. ¶ †Sed ꝯ hoc ſcili
cet ꝙ ius naturale pꝛimeuū ſit mutabile arguit gloſſa multipli
citer: ⁊ pꝛimo qꝛ ſeruitus eſt ꝯ ius naturale, cū oēs homines iu
re naturali pꝛimeuo ſunt liberi: ⁊ inde pꝛeualet ſeruitus iuri co
gnitionis, quoddā ius naturale tollit ꝑ capitis diminutionē. vt
infra de capi. diminutio. §. qđ aūt. Itē vſu capit ꝯ ius naturale
qꝛ natura equum eſt: vt ff. de cōditione indebiti. l. nā natura. ⁊ ta
mē vſucapio pꝛeualet. infra de vſucapiēdo i pꝛincipio. Ad iſtud
vltimū dicemꝰ iure naturali pꝛimeuo aliū ſcilicet nō locupleta
ri cuꝫ aliena iactura. Sed de iure gentiū vt dicit gloſſa exponit
ſup verbo. l. nā natura. id eſt iuris gentium. Ad aliud dicit gl. qđ
ius naturale licet non mutetur ſecundum rei veritatē. tñ quo ad
ſui obſeruantiā mutatur, videlicet omnes ſint liberi de iure na
turali pꝛimeuo: illud tñ nō ſeruatur ſecundum ius ciuile. ⁊ hoc
vult dicere glo. Sed dicendū quod ſecundum obſeruantiā ⁊ ſm
rei veritatē ⁊ obſeruantiā ſerui ſunt, vt qui ex ancilla naſcūtur,
vel alio modo ſunt ſerui: vñ ad illud ſcilicet quod oēs liberi naſ
cuntur non eſt ſtatutum iuris naturalis pꝛimeui: qꝛ ⁊ illud ius
naturale ſecūdum eum nihil ſtatuit vt alias dictum eſt. Sꝫ ꝓ tā
to dr̄ iure naturali pꝛimeuo eſſe ſtatutuꝫ: quia per ius naturale
pꝛimeuum non inuenitur pꝛohibitum. argumento. l. ff. ex qbꝰ
cau. ma. nec non in pꝛincipio. ⁊ §. ſed quod eis. vel dic quod hic
cōparat ius gētiū ad ius ciuile: ⁊ hic dicitur naturale ius gētiū
vt infra de rerū diuiſione. §. ſinguloꝛum. Sed tūc arguitur, ⁊ vi
det ꝙ ius gentium ſit mutabile: qꝛ ſeruitus eſt de iure gētium:
vt infra de iure perſonarum. §. ſeruitus. ⁊ olim domini i ſeruos
habebāt poteſtatē vite neciſque: qđ tamē eſt mutatū: vt ff. de his
qui ſunt ſui vel alie. iur. l. j. ⁊ infra de his qui ſunt ſui alie. iuris.
§. ſꝫ hoc tēpoꝛe. ſecundo opponitur. Itē de iure gentiū eſt nemi
nē cū aliena iactura locupletari: vt ff. de cōditione indebiti. l. nā
natura. exponitur ibi natura. id eſt iure gentiū. argumentū i gl.
2 ⁊ tamē i vſuca. eſt hoc hodie mutatū. ergo ⁊ cete. ¶ †Dicēdū ad
pꝛimū, qđ ius gentiū immutabile eſt in ſua totalitate que i certo
caſu pōt mutari, ⁊ ꝑ iuſtā cauſam: Dices ſimiliter ius ciuile non
eſſe immutabile etiā i ſua totalitate, imo pōt dicere iꝑatoꝛ qđ
nulla lex ſit: ⁊ ſic omne ius ciuile erit mutatū: ⁊ ſic nulla lex erit.
imo dices tu, lex illa erit ꝑ ꝙ alie abolite ſunt, ⁊ ꝙ illa dicat lex ꝑ

quã volnit imperator omnibus derogare: Dicit lex. ff. de. origi
ne iuris. l. ſecunda. circa principium, ibi exactis deinde legib⁹
⁊c. ibi dt lex tribu. per quam omnes alie leges abolite ſunt. Sʒ
lʒ ita poſſet eſſe ꝙ imperator vellet ꝙ nulla lex eſſet. nõ eſt tamẽ
veriſimile qđ imperator in illo verbo, velit oẽs leges deſtruere.
C. de inofficioſo teſtamẽto. l. ſi qñ. Quid igitur dicem⁹: Dicẽdũ
qđ ius gentiũ etiam vnico precepto totaliter mutari non põt, vñ
lʒ ius gẽtium dicat neminem cũ aliena iactura locupletari: hec
preceptio in ſua totaliter tantũ nõ poſſit. põt lʒ in vno articulo,
5 ſcilicet in vſucap. mutari, poſſit. † Sed ius ciuile i vna. l. mutari
poſſit põt mutari, vnde i illa. l. poteſt a principio vſque ad finẽ
totaliter tolli. ff. de legat. ⁊ ſenatuſconſul. l. de quib⁹. Alñ dicũt
qđ hic loqtur de mutatione vnius iuris ſimilis ꝑ aliud ius ſimi
le vñ ius naturale ꝑ aliud ius naturale mutari non põt: ideo na
turalia iura dicunt immutabilia. Sʒ vnũ ius ciuile ꝑ aliud ius
4 ciuile bñ mutatur: vt ff. ḋ lega. ⁊ ſenatuſc. l. nõ eſt nouũ. † Dicas
immutabilia ſunt iura naturalia. l. immutabilia vel difficulter
mutabilia vñ dr̃ i l. q d em̃ municipes dolo facere poſſunt. ff. do
lo malo. l. ſʒ ex dolo. ſʒ an municipes. ⁊ ſic inuenit ꝙ municipes
dolo facere ñ pñt hoc verũ ſcʒ de facili: nã de facili pñt. Ita ſimi
liter hec naturaliã iura nõ mutantur, id eſt, de facili nõ mutant,
ſed ciuilia iura ſepe mutabilia ſunt ⁊ h. d. litera. Et vero q̃ ipſa
ciuitas ꝯſtituit ſibi, cepe ſolẽt mutari. Per hoc ꝙ dt ſepe, cõpa
rat iura naturalia et iura ciuilia. ⁊ dt ciuilia ſepe mutari, inuit.
qđ naturalia nõ ſepe mutantur. Hec ſolutio videtur cõtra textũ
vbi dicit ſemꝑ firma atque immutabilia ſi raro mutant. Nec ob
ſtat qđ dicit litera, qđ iura naturalia firma ⁊ immutabilia ſunt:
q⁊ ⁊ actiones quedã dicunt ꝑpetue ⁊ firme q⁊ longo tꝑe durãt,
vt infra de perpe. ⁊ tempo, act. circa princip.

ADDITIONES.

a ¶ Dicere in libello. Adde nunquid oportet conſuetudinẽ alle
gare in libello, Bartolus i repetitiõe libri ſcdi colũna vndecima
verſiculo decimo quinto quero. C. que ſit lõga cõſuetudo. Et qñ
ſit allegãda in libello vide ꝑ eundem in repetitione. l. de qbus
columna octaua. verſi. Ex his ſatis apparet. ff. de legibus.
b ¶ Probare ꝑ teſtes. Adde ⁊ vide Bartolũ in repetitione l. ſe
cunda colũna vndecima, verſiculo decimo ſexto quero. ⁊ vigeſi
moſexto, vigeſimoſeptimo vigeſimooctauo ⁊ trigeſimo nono.
C. que ſit longa cõſuetudo, ⁊ i repetitiõe l. de qb⁹. in quarta que
ſtione princip. vide Bal. i repetitione dicte. l. de qb⁹ in vigeſi
maquarta colũna verſi. poſtremo qualiter conſuetudo ꝓbet cũ
ſex col. ſeq. vſqꝫ ad fin.

De iure perſonarum. Rub.

1 ☞ Pluralis numerus reſoluitur in ſingularem.
2 Et ad veritatem diſiunctiue ſufficit qđ altera pars ſit vera.
3 Seruitus eſt conſtitutio iuris gentium.
4 Et quomodo intelligatur iſtud, quod ſeruitus ſit de iure gẽtiũ.
5 Differentia non eſt in ſeruis, ſiue ab initio ſint ſerui, ſiue ex poſt
facto, ſecus in libertis.

Summa. Id eſt, breuis. ff. de cõdictiõe
indebiti. l. in ſumma: vt ff. de
eo qđ certo loco l. qđ ſi. Epheſi. i fi. vel ſumma,
id eſt. prima ĵ. de verborũ obligationib⁹ circa
principium dt litera, oẽs homines ſunt liberi,
aut ſerui, ait gl. duob⁹ hoĩb⁹ demõſtratis, q̃rũ
vnus liber ſit, alter ſeruus, nõ eſt verũ dicere, iſti homines ſunt
liberi, aut ſerui q⁊ vtraqꝫ pars diſiunctiue falſa eſt: tñ dʒ altera
pars eſſe vera. ff. de rebus dubijs. l. ſi is q ducẽta. §. vtrũ. dt gl.
plurale i ſingulare reſoluitur, oẽs homines, id eſt, oĩs homo. ⁊
hec eſt vera, omnis homo eſt liber, aut eſt ſeru⁹. Et ad hoc ſcʒ † ꝙ
1 pluralis reſoluat in ſingularẽ adduco gl. l. prime ff. de cõditio.
⁊ demonſtrati. l. falſa. §. finali ſed ibi illa nihil facit ad hoc qđ dt
ꝙ pluralis reſoluit in ſingularẽ, hoc nõ eſt inconueniẽs, ſʒ nõ dt
quod in ſingularem vnũ reſoluat hoc valet ad illam queſtionez,
maritus ⁊ vxor dicũt cuidã abbati, damus tibi oĩa bona noſtra
poſt mortẽ noſtram. morit vn⁹ coniugum, vult abbas habere bo
na, dt ſuperſtes: dñe vos debetis habere bona noſtra poſt mortẽ
noſtram nos non ſumus mortui, ſed vnus mortuus eſt vnde nõ
eſt mors noſtra, ſi vnus mortuus eſt: ergo ⁊c. † Et ideo ꝑ hoc, ſci
2 licet qđ abbas debeat habere bona premortui: tñ antequã alter
moriat, nõ poteſt l. nullus. ff. de cõditio. ⁊ demonſtra. l. falſa. §.
fina. ſed eſt caſus expreſſus. ff. ad Trebellia. l. Lucius. Titi⁹. §.
Gaio. Itẽ arguit ꝯ reſponſionẽ ad veritatẽ diſiunctiue, oportet
quod altera pars ſit vera. ff. de rebus dubijs. l. ſi is q ducẽta. §.
vtrũ. Si igit. oĩs homo eſt liber vel ſeru⁹: ſʒ hec eſt vera ſcđʒ gl.
oportet ꝙ altera pars ſit vera, ſʒ hec eſt falſa, oĩs homo eſt liber
ergo eſt vera, omnis homo eſt ſeruus, quod falſum eſt. Ad euitã
dã iſtã opinionẽ quidã dicunt quod ita exponitur, omnis homo
eſt liber aut ſeru⁹, id eſt, nullus homo eſt ſub ſole quin ſit ſeruus
vt liber. Vel dic breuiter ꝙ iſta, omnis homo eſt liber vel ſeru⁹
vera eſt ꝭm quod eſt de diſiuncto predicato. Fallatia argumẽti
ꝓcedit ac ſi eſſet diſiuncta, ⁊ eſt fallacia cõpoſitionis ⁊ diuiſiõis.
Poſtea q̃rit glo. ſuꝑ verbo ſerui, an ſerui adſcriptitij ſint liberi
vel ſerui, Et vr̃ qđ ſint ſerui, q⁊ dicit lex differũt adſcriptitij a ce
teris ſeruis. C. de agri. ⁊ cẽſi. l. ne diutius. Sed dicis nõ differũt
a ſeruis, verũ eſt quo ad illud de quo querit: ꝙ ſi natus ex ancil
la eſt ſeru⁹. ita nat⁹ ex adſcriptitia eſt adſcriptiti⁹ differũt tñ in
alijs Vñ adſcriptitius nõ eſt ſeruus: q⁊ ſeru⁹ ſine voluntate do
mini clericari non poteſt, imo etiam nec voluntate dominĩ: ad
ſcriptitius tamẽ poteſt inuito domino. C. de epiſ. ⁊ clericis. l. iu
bem⁹. ⁊ auth. adſcriptitios ⁊ in corpore de ſantiſ. epiſc. §. adſcri
titios. nona collatiõe. Et iſtud valet ad hoc ꝙ ſi inuenias aliquẽ
differre i aliqua proprietate a vero ſeruo, nõ dicã euʒ ſeruũ, ſʒ li
berum: vt ſi inueniam eum poſſe facere teſtamentum, ⁊ habere
hr̃edẽ gratis. Item quidam dicunt adſcriptitij q pñt recedere ⁊
alium dñm facere: ſed bona amittũt. C. de iure fiſc. l. certa. ⁊ de
iſtis dicã qđ inuito dño pñt clericari ſicut adſcriptitij. ar. illius
authentice ſcriptitios. Itẽ quidam ſunt qui ſi decedãt ſine hr̃
dibus, domin⁹ occupat bona eorũ iure manus mortue ſicut in
adſcriptitijs. Sed q̃ſtio eſt vtrũ adſcriptitius poſſit teſtari. Ce
lebrior opinio eſt ꝙ ſic ſi habeat filios. De hoc habes. C. de qb⁹
cauſis agi. ſe. domi. accu. poſ. l. vlt. vñ ſi dicat alios eos ſeruos,
male nominat eos. Si aliquis ſeru⁹ ſit cleric⁹ volũtate dñi, ⁊ re
dit ad ſtatũ ſecularẽ, eſt ne ſeru⁹, hoc ar. C. de epiſ. ⁊ cle. authẽ. ſi
ſeru⁹. Ideo nõ dico. Querit gl. vtrũ monach⁹ ꝓ mortuo repu
tat, Dicit gl. qđ ſic quo ad actus ciuiles: q⁊ nõ põt ꝯhere matri
moniũ nec poteſt facere teſtamentũ ſed ferre teſtimoniuʒ. Imo
dicẽdũ quod quoad omnes act⁹ ciuiles nõ dr̃ mortuus, vt cape
re ex teſtamento eſt actus ciuilis ⁊ capere põt. ff. de pe. l. ij. Iteʒ
omne ius ſuccedẽdi ſibi retinet. vt C. de epiſ ⁊ cle. l. Deo nobis,
q⁊ capite nõ minuit ar. ĵ. de capi. di. §. quibus. ſʒ cõtrahere vel
ferre teſtimoniũ põt. Sequit in litera, Seruit⁹ eſt cõſtitutio iure
gentiũ, q⁊ de iure naturali omnes naſcuntur liberi. Sed hic fal
la eſt q⁊ ius naturale immutatũ eſt quo ad ſeruitutẽ ꝑ ius gẽtiũ,
q⁊ ꝭʒ veritatẽ naſcit hodie ſeru⁹, nec ẽt ꝭm ius naturale primeu
uo. Aliq ſunt liberi vt hic fit cõſtitutũ de iure naturali ꝑmeu.,
q⁊ ius naturale primeuũ quod eſt cõmune omnib⁹ animalib⁹
nihil cõſtituit. Sed ꝑ tanto dr̃ libertas de iure naturali ꝑmeuo
q⁊ ſcđm illud ius libertas non erat alicui ꝓhibi a. ar. ex. q cau,
ma. nec non. in prin. d⁊ ſeruit⁹ hoc eſt falſum ſimpliciter: q⁊ cõ
ſtitutio eſt quaſi aliquid cõplexũ vnde nõ eſt formalis predica
tio ſed materialis: vnde eſt effect⁹ cõſtitutionis ſine illud de quo
multe cõſtitutiones ſunt ⁊ ſtatuta. Itẽ dicit ſeruitus eſt cõſtitu
tio iure gentiũ, imo videt de iure ciuili: q⁊ de tractũ eſt ſeruituti
per ius ciuile vt dñi poteſtatẽ vite neciſqꝫ in ſeruos ſuos nõ ha
beant. vt. ff. ḋ his q ſunt ſui vel alie. iur. l. j. circa finẽ. ⁊ ĵ. de his
q vel alie. iuris ſunt. §. hoc tꝑe, ergo eſt de iure ciuili. ff. de iuſt.
⁊ iur. l. 1⁹ ciuile ẽ ⁊c. Itẽ diffinitio dʒ eſſe cõuertibilis cũ ſuo diffi
nito, ſed ſic nõ eſt: q⁊ quedã eſt ſeruitus de iure ciuili. ĵ. eodem. ti
3 tul. §. ſecũdũ ibi nũc iure ciuili ad ⁊c. ¶ † Ad illud vltimũ dicũt
qdã ꝙ etiã ille mod⁹ ſeruitutis, ſcʒ cũ aliqs vendit ſe ad pretiũ
participandũ materialiter eſt de iure gentiũ, ſed formaliter de
iure ciuili. ⁊ ſunt hec verba Guarnerij qui dicit. volunt ꝙ via ve
niẽdi in ſeruitutẽ. põt eſſe ḋ iure ciuili. ſed ipſa ſeruit⁹ ḋ iure gẽ
tium. Sed dic quod neque quantũ ad materiã nec quantum ad
formã eſt iſte modus de iure gentiũ ſed de iure ciuili q̃ ad vtrũ
que. Dicẽdũ igitur cum dicitur ꝙ ſeruitus eſt de iure gẽtium.
verum eſt: ſed nõ oĩs, vel dic quod ſeruitus nõ dicitur eſſe de iu
re gentiũ, eo ꝙ oĩs ſeruitus ſit a iure gẽtiũ ſed q⁊ prima inuen
tio ſiue prim⁹ mod⁹ ſeruitutis fuit de iure gẽtiũ. Per hoc ſolui
tur illud argumẽtũ. Iteʒ ꝯ dicit, ad hoc quod aliquis vendẽdo ſe
efficiatur ſeru⁹, hec ſunt neceſſaria: primo quod ſi maior viginti
annis ⁊ dicitur eſſe, ratio. q⁊ libertatem ſuam infra id tꝑus non
põt amittere q⁊ nec alij dare poſſit. vnde minor vigiti annis ſer
uum ſuum manumittere nõ põt. nec alij dare ad manumittẽdũ,
vt. ff. de mino. l. verũ. §. quod ſi minor. ſed cum hodie põt ſeruũ
manumittere cũ habet decẽ ⁊ octo annos. vt. ĵ. ⁊ ex quib⁹ cauſ.
ma. non poſſet. §. fin. nã ꝙ ſufficiat talis dic vt in preallegato. §.
notandũ. Iteʒ, dicit gl. quod exigitur quod in veritate pretium
participet. Sed quomodo participet ſeru⁹ quũ nihil hʒ. ſed do
mino acquirit totũ: Sed dic ꝙ abuſiue dicitur participare: q⁊
in veritate erunt dñi, ſed participare dicitur fictione quadã, ſi
cut cõſiliũ dñi dicũt eſſe ſerui cõniuẽtib⁹ oculis. vt. ff. de manu
miſſi. iu. l. iiij. Vel dic ꝙ participat antequam ſit vere ſeru⁹. ꝙ
ẽ antequã illa quinque concurrant. Idẽ dicas ſi permittat ſe do
nari, ⁊ aliqd donatore recipiat. ff. de liberali cã. l. ſi vſufructu

circa

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN